

Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta i Gminy Sępopol na lata 2016-2023

Spis treści

Wstęp	3
1. Charakterystyka Miasta i Gminy Sępólno	4
1.1. Ogólne informacje	4
1.2. Demografia	6
1.3. Rynek pracy	8
1.4. Zasoby i warunki mieszkaniowe	11
1.5. Aktywność społeczna i obywatelska	13
1.6. Dostępność usług społecznych	14
2. Wyzwania lokalnej polityki społecznej	19
2.1. Skala i powody udzielania pomocy społecznej	19
2.2. Bezrobocie jako dominujący problem społeczny	21
2.3. Uzależnienia	23
2.4. Przemoc w rodzinie	26
2.5. Najważniejsze wnioski i rekomendacje	27
3. Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju społecznego	30
3.1. Uwarunkowania prawne i programowe	30
3.2. Wartości i zasady horyzontalne	32
4. Strategia działań na lata 2016-2023	34
4.1. Cele i kierunki działań	34
Priorytet I. Zapobieganie bezrobociu, ubóstwu i problemom mieszkaniowym	35
Priorytet II. Wspieranie prawidłowego funkcjonowania rodzin oraz rozwoju dzieci i młodzieży	37
Priorytet III. Włączenie społeczne osób starszych, chorych i niepełnosprawnych	39
Priorytet IV. Rozwój aktywnej, świadomej i wolnej od dysfunkcji społeczności	41
4.2. Warunki skutecznej realizacji celów	43
5. Zarządzanie realizacją Strategii	46
5.1. Podmioty realizujące	46
5.2. Monitoring	47
5.3. Główne źródła finansowania	48

Wstęp

Lokalna polityka społeczna, w szerokim znaczeniu, stanowi działalność zmierzającą do poprawy standardów życia wszystkich mieszkańców wspólnoty samorządowej. Działania realizowane w jej ramach nie powinny więc koncentrować się jedynie na doraźnym bądź długookresowym wspomaganiu osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, powinny natomiast zmierzać do oddziaływania na świadomość społeczną oraz warunki życia, tak aby minimalizować ryzyko występowania problemów i dysfunkcji oraz maksymalizować zdolność osób i rodzin do ich samodzielnego przezwyciężania. Tak rozumiana polityka społeczna obejmuje zagadnienia z dziedziny zatrudnienia, edukacji, kultury, wypoczynku, ochrony zdrowia oraz zabezpieczenia potrzeb materialnych i mieszkaniowych. Nowoczesna ochrona socjalna obywateli wymaga zatem integracji działań podejmowanych na szczeblu lokalnym przez różne podmioty, przede wszystkim władze i jednostki organizacyjne gminy, a także partnerów samorządu – instytucje publiczne, organizacje obywatelskie, przedsiębiorców i osoby fizyczne.

Wyrazem gminnej polityki społecznej jest strategia rozwiązywania problemów społecznych. Jej opracowanie stanowi obligatoryjne zadanie każdej gminy i powiatu, jednak od lokalnych władz zależy, jak ten obowiązek zostanie zrealizowany. *Strategia rozwiązywania problemów społecznych Miasta i Gminy Sępole* na lata 2016-2023 została przygotowana w sposób uwzględniający potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych. W procesie tym wykorzystano ekspercko-społeczną Metodę Aktywnego Planowania Strategicznego (MAPS), która łączy nieskoordynowany, rozproszony (w różnych instytucjach i organizacjach oraz umysłach liderów) potencjał wiedzy na temat lokalnych problemów, potrzeb i wyzwań.

Niniejszy dokument składa się z dwóch zasadniczych części: diagnozy sytuacji społecznej gminy oraz założeń programowych (wdrożeńowych). Część diagnostyczna obejmuje podstawowe zagadnienia dotyczące funkcjonowania gminy, procesów demograficznych, rynku pracy, problemów społecznych, a także dostępności usług społecznych i aktywności mieszkańców. Została opracowana w oparciu o dane, których najbogatsze źródło stanowił Główny Urząd Statystyczny (w szczególności Bank Danych Lokalnych), a także sprawozdania Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Sępole. Wykorzystano również informacje pochodzące z Urzędu Miejskiego w Sępole, Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Sępole, Powiatowego Urzędu Pracy w Bartoszycach i innych instytucji. Zasadniczo analiza została przeprowadzona dla przedziału lat 2013-2015, z zastrzeżeniem, iż przyjęto zasadę wykorzystywania danych rocznych najbardziej aktualnych na moment opracowywania dokumentu. W przypadku niektórych obszarów diagnozy przyjęto dłuższy okres analizy, aby uwypuklić zachodzące procesy. Część wdrożeniowa strategii zawiera natomiast wizję projektowanych zmian oraz katalog niezbędnych kierunków działań, a następnie wskazówki, jak skutecznie zarządzać realizacją strategii.

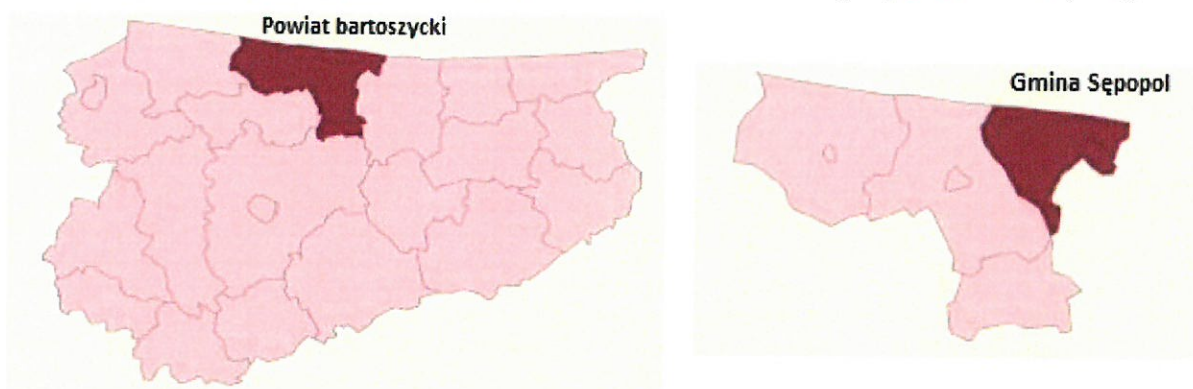
Podstawowe założenia operacyjne strategii zostały wypracowane w trakcie warsztatów planowania strategicznego, które odbyły się w dniu 31 marca 2016 r. w Urzędzie Miejskim w Sępole. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele lokalnych instytucji i organizacji, reprezentujących różne obszary życia społecznego w Gminie, w szczególności władz samorządowych, jednostek organizacyjnych gminy, policji, placówek ochrony zdrowia oraz organizacji pozarządowych.

1. Charakterystyka Miasta i Gminy Sępól

1.1. Ogólne informacje

Gmina Sępól położona jest w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie bartoszyckim. Sąsiaduje z gminami: Bartoszyce (gmina wiejska), Bisztynek, Korsze i Barciany, natomiast jej północna granica stanowi jednocześnie granicę państwową z Obwodem Kaliningradzkim (Federacja Rosyjska) oraz od 2004 roku granicę Unii Europejskiej. Peryferyjność położenia gminy może być niwelowana poprzez stosunkowo niewielką odległość do miasta powiatowego – Bartoszyce (ok. 16 km), stolicy województwa – Olsztyna (ok. 88 km) oraz przejścia granicznego w Bezledach (ok. 25 km).

Rysunek 1. Gmina Sępól na tle województwa warmińsko-mazurskiego i powiatu bartoszyckiego

ŹRÓDŁO: STATYSTYCZNE VADEMECUM SAMORZĄDOWCA 2015. GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY.

Gmina Sępól ma charakter miejsko-wiejski, obejmując swoim zasięgiem miasto Sępól¹ oraz 47 miejscowości, wchodzących w skład 22 sołectw². Według stanu na 31 grudnia 2015 roku Sępól liczył 2 101 mieszkańców zameldowanych na pobyt stały bądź czasowy. Do największych miejscowości, w których liczba zamieszkujących je osób (na pobyt stały i czasowy) przekracza 200, należy zaliczyć:

- ✓ Dietrichowo – 410 osób;
- ✓ Smolanka – 318 osób;
- ✓ Wiatrowiec – 302 osoby;
- ✓ Liski – 291 osób;
- ✓ Romankowo – 264 osoby;
- ✓ Judyty – 220 osób;
- ✓ Stopki-Osada – 209 osób.

Powierzchnia Gminy wynosi 24 638 ha, przy czym miasto zajmuje 463 ha (1,9%), natomiast pozostałą część stanowią obszary wiejskie. Średnia gęstość zaludnienia Gminy to 27 osób/km², przy czym w Sępolu wskaźnik ten wynosi 435 osób/km², natomiast na wsi – 19 osób/km². Warto zwrócić uwagę, że wskaźnik ten lokuje Gminę dopiero na 73 miejscu wśród

¹ Jednostkami pomocniczymi Sępolu są 3 osiedla: „Korszyńska”, „Śródmieście” i „Włókiennicza”.

² Sołectwa: Długa, Dietrichowo, Judyty, Kinwagi, Lipica, Liski, Lwowiec, Masuny, Ostre Bardo, Prętławki, Rogielkajmy, Romankowo, Rusajny, Różyna, Rygarby, Śmiardowo, Smolanka, Stopki, Szczurkowo, Turcz, Wiatrowiec i Wodukajmy.

jednostek samorządu terytorialnego tego samego szczebla na Warmii i Mazurach (średnia wojewódzka to 60 osób na km²).

Historia Sępopola sięga czasów krzyżackich. Miasto powstało z grodzisk pruskich przetworzonych przez Krzyżaków, otrzymując przywilej lokacyjny w 1351 roku pod nazwą Sziffenburg. Okresem największego jego rozkwitu był XVI i XVII wiek, głównie ze względu na bliskość szlaku Warszawa-Królewiec, którym przewożono towary z i do portu w Królewcu. Ważne znaczenie miała również rzeka Łyna, po której jeszcze w XIX wieku na szlaku Sępopol-Królewiec kursował statek pasażersko-handlowy.

Następne lata przyniosły miastu wiele trudności – w XVII wieku miała tu miejsce epidemia dżumy, której nie przeżyła połowa mieszkańców miasta; a także wielki pożar, który zniszczył dwie trzecie jego zabudowań. Peryferyjność położenia, która wcześniej była atutem Sępopola, stała się powodem trudności gospodarczych: ruch handlowy na trasie Warszawa-Królewiec powoli zamierał, linia kolejowa Królewiec-Prostki ominęła miasto, mieszkańcy ze względu na coraz trudniejszą sytuację materialną zaczęli je opuszczać. Dopiero na początku XX wieku sytuacja uległa zmianie – powstały tu wodociągi, gazownia oraz zakłady roszarnicze, dzięki czemu liczba ludności miasta zaczęła znów rosnąć.

Druga wojna światowa przyniosła miastu duże zniszczenia. Jeszcze przed jej rozpoczęciem zbudowano tu lotnisko wojskowe, a w jej trakcie usytuowano podobóz koncentracyjny Stutthof. W 1945 roku większość zabudowy została zniszczona przez wojska radzieckie. Pomimo tego Sępopol do dziś zachował średniowieczny układ urbanistyczny, a także zabytki, wśród których jednym z najcenniejszych jest gotycki kościół pw. Świętego Michała Archanioła (XIV w.). Do najważniejszych zabytków na terenie Gminy należą m.in. kościół pw. Matki Boskiej Szkaplerznej we Lwowcu (XIV w.), kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Lipicy (XIV w.), kościół pw. Matki Bożej Różańcowej w Dietrichowie (XV w.), grekokatolicka cerkiew pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Oстрыm Bardzie oraz pałac w Judytach.

Niewątpliwym walorem Gminy Sępopol są jej walory przyrodnicze. Pod względem geograficznym Gmina leży na obszarze Równiny Sępopolskiej, będącej częścią Niziny Staropruskiej. Wśród charakterystycznych elementów jej krajobrazu warto wskazać dobrze rozwinięte systemy dwóch rzek: Łyny i Guber wraz z ich dopływami, a także małą ilość stawów oraz brak jezior. Prawie jedną piątą powierzchni Gminy (19,7%) zajmują lasy.

Najcenniejsze walory przyrodnicze Gminy Sępopol objęte są ochroną w formie obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 2 769,3 ha, co stanowi 11,2% jej powierzchni. Są to: Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Dolnej Łyny” i Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Rzeki Guber”. Ponad 80% powierzchni Gminy zajmuje ponadto obszar specjalnej ochrony ptaków „Natura 2000” pod nazwą „Warmińskie Bociany”. W świetle danych GUS na terenie Gminy znajdują się 22 pomniki przyrody.

Gmina należy do Związku Gmin Warmińsko-Mazurskich oraz Lokalnej Grupy Działania „Barcja”, będącej stowarzyszeniem na rzecz rozwoju obszaru wiejskich z terenu gmin: Barciany, Korsze, Kętrzyn, Reszel oraz Sępopol. Prowadzi także partnerską współpracę z dwoma gminami zagranicznymi: Lägerdorf (Niemcy) oraz Prawdinsk (Federacja Rosyjska). W ramach porozumienia z gminą Lägerdorf corocznie realizowana jest wymiana młodzieży, mająca na celu m.in. poznanie nowych kultur, przezwyciężanie barier językowych oraz nawiązywanie nowych kontaktów. Współpraca z miastem Prawdinsk opiera się natomiast głównie na wymianie doświadczeń w zakresie pracy administracyjnej i polityki samorządowej, a także nawiązywaniu i umacnianiu kontaktów pomiędzy mieszkańcami obu gmin.

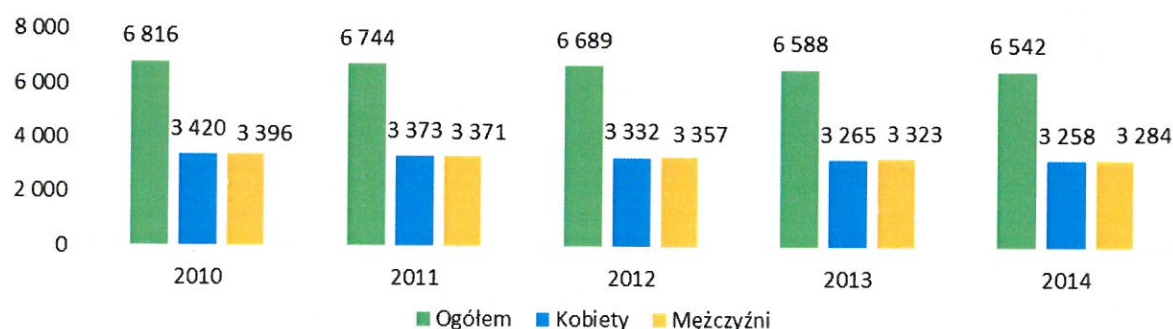
Należy ponadto nadmienić, że w maju 2015 roku Rada Miejska w Sępopolu podjęła decyzję o przystąpieniu miasta do Międzynarodowego Stowarzyszenia „Cittaslow – Międzynarodowa Sieć Miast Dobrego Życia”. Członkowie Cittaslow stawiają przede wszystkim na działania prospołeczne i prośrodowiskowe, dbają o zachowanie niepowtarzalnego charakteru każdego z miast poprzez odnowę zabytków oraz pielęgnowanie lokalnej wytwórczości i kuchni, a także wykorzystywanie nowoczesnych technologii i nowatorskich sposobów organizacji miasta, tak aby spokojne tempo życia nie stało w sprzeczności z ciągłym i przemyślanym rozwojem³. Jako członek Stowarzyszenia Cittaslow, miasto Sępopol otrzyma bezpłatną promocję oraz będzie aktywnym uczestnikiem międzynarodowych i krajowych wydarzeń organizowanych przez tę organizację.

1.2. Demografia

Kierunek zachodzących obecnie procesów ludnościowych stanowi jedno z najpoważniejszych wyzwań współczesnego świata. Zmiany demograficzne przekładają się bowiem na priorytety gospodarcze państw oraz na konkurencyjność ich gospodarek. Tymczasem w świetle prognozy ludnościowej Organizacji Narodów Zjednoczonych z 2008 roku, w Europie będą dominować procesy depopulacyjne. Przewiduje się, że wzrośnie liczba ludności Europy Północnej i Zachodniej, natomiast w wyniku m.in. spadku dzietności i umieralności, wydłużania się życia człowieka oraz migracji, spadnie potencjał demograficzny Europy Wschodniej⁴.

Procesy demograficzne zachodzące w Gminie Sępopol wpisują się we wskazane wyżej tendencje. Analiza liczby ludności faktycznie zamieszkałej na terenie Gminy Sępopol w latach 2010-2014 wskazuje na jej tendencję spadkową. Podczas gdy w 2010 roku Gminę zamieszkiwało 6 816 osób, w 2014 roku ich liczba spadła do 6 542, a więc o 274 osoby. Odnotowany spadek wynosił 4,0%. Należy wskazać, że dotyczy on zarówno ludności zamieszkałej w Sępopolu – w analizowanym okresie jej liczba zmniejszyła się o 119 osób (5,6%), natomiast w przypadku obszarów wiejskich spadek wynosił 155 osób (3,3%).

Wykres 1. Zmiany liczby ludności faktycznie zamieszkałej w Gminie Sępopol w latach 2010-2014

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDL GUS.

Istotny wpływ na tempo i kierunek zmian liczby ludności ma ruch naturalny oraz migracje. W Gminie Sępopol przyrost naturalny w 2014 roku miał wartość ujemną, co oznacza, iż urodziło się mniej dzieci niż zmarło mieszkańców. Na każdy 1 000 ludności przypadało 8,9 urodzeń żywych i 11,2 zgonów. Warto zauważyć, że od 2011 roku przyrost naturalny ma stałą wartość

³ <http://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/o-cittaslow>

⁴ M. Pachocka, *Współczesne problemy demograficzne Polski, Europy i świata – sprawozdanie z konferencji Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie* (<http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/kwartalnik/archiwum/Documents/MPachocka8.pdf>).

ujemną, sięgając w 2013 roku nawet -4,2 w przeliczeniu na 1 000 ludności. Jest to niekorzystna tendencja demograficzna, pozwalająca prognozować, że w najbliższych latach będzie następowało pogłębianie się procesów depopulacyjnych w Gminie Sępólno.

Tabela 1. Wybrane dane dotyczące ludności w Gminie Sępólno w latach 2010-2014

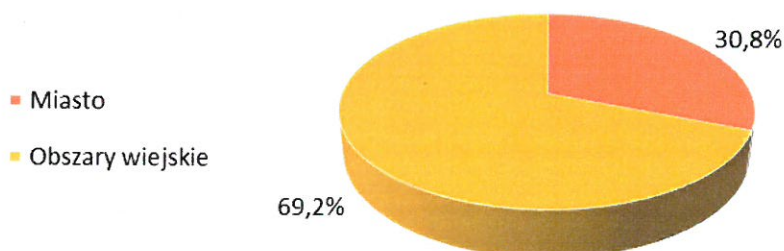
Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Kobiety na 100 mężczyzn	101	100	99	98	99
Przyrost naturalny na 1000 ludności	1,0	-1,3	-1,5	-4,2	-2,3
Urodzenia żywe na 1000 ludności	11,0	10,5	9,5	8,3	8,9
Zgony na 1000 ludności	9,9	11,8	11,0	12,5	11,2
Saldo migracji wewnętrznych	-35	-60	-40	-75	-59
Saldo migracji zagranicznych	0	-3	-4	-1	-8

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDL GUS.

Na systematyczny spadek liczby ludności wpływ mają również migracje, których saldo w okresie 2010-2014 w Gminie Sępólno stałe wykazywało wartości ujemne. Oznacza to, że corocznie więcej mieszkańców wyjeżdżało z terenu Gminy na pobyt stały niż się w niej zameldowywało. W 2014 roku saldo migracji gminnych wewnętrznych wyniosło -59 i było o 24 osoby większe niż w 2010 roku, natomiast saldo migracji zagranicznych wyniosło -8, czyli o 8 osób więcej niż w pierwszym roku analizy.

Większość osób zamieszkujących Gminę Sępólno to mieszkańcy obszarów wiejskich (4 529 osób), którzy w 2014 roku stanowili 69,2% ludności Gminy. Sępólno natomiast zamieszkiwany był przez 2 013 mieszkańców (30,8%). W strukturze ludności nieznacznie dominują mężczyźni, którzy w 2014 roku w liczbie 3 284 stanowili 50,2% ogółu mieszkańców. Warto również dodać, że taka sytuacja ma miejsce od 2012 roku, wcześniej natomiast dominującą grupę stanowiły kobiety. Odzwierciedla się to również w wartościach wskaźnika feminizacji. W 2014 roku na każdych 100 mężczyzn przypadało 99 kobiet, a w 2010 roku – 101. Charakterystyczne jest to, że przewaga mężczyzn dotyczy przede wszystkim obszarów wiejskich, gdzie stanowili oni w 2014 roku 50,8% mieszkańców, a wskaźnik feminizacji wynosił 97. W Sępólnie natomiast mężczyźni to 48,8 ludności faktycznie zamieszkałej, a na każdych 100 mężczyzn przypada 105 kobiet.

Wykres 2. Ludność Gminy Sępólno według miejsca zamieszkania (31.12.2014)

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDL GUS.

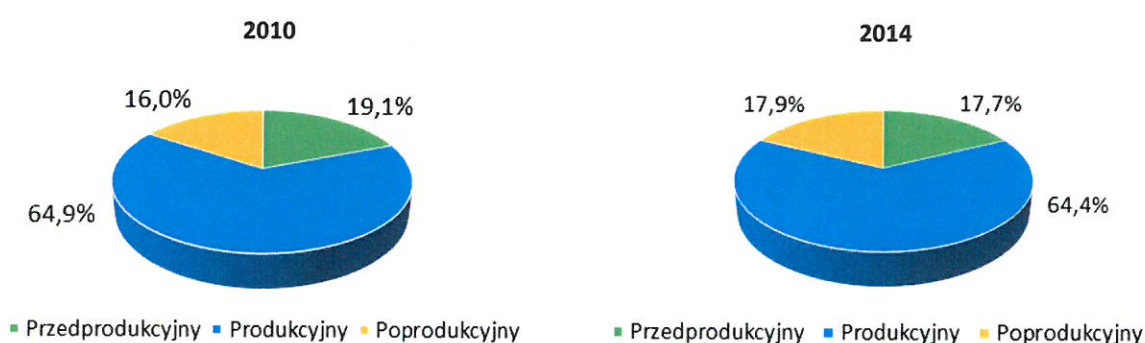
Społeczeństwo Gminy Sępólno wykazuje cechy społeczeństwa *starzejącego się*, choć proces ten ma umiarkowaną dynamikę. W latach 2010-2014 nastąpił:

- ✓ spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym, a więc dzieci i młodzieży do 17 roku życia – z 19,1% w 2010 roku do 17,7% w 2014 roku;
- ✓ spadek odsetka osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni 18-64 lata, kobiety 18-59 lat) – z 64,9% do 64,4%;
- ✓ wzrost odsetka osób w poprodukcyjnym okresie życia (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety od 60 lat wzwyż) – z 16,0% do 17,9%.

Proces *starzenia się społeczeństwa* jest bardziej widoczny w mieście, gdzie w 2014 roku osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły 20,1% ludności, a odsetek ten wzrósł w porównaniu do 2010 roku o 3,1 punktu procentowego. Na obszarach wiejskich seniorzy to w tym samym okresie 16,9% ludności, natomiast w odniesieniu do 2010 roku miał miejsce wzrost, o 1,3 punktu, ich odsetka w strukturze mieszkańców.

Postępujący proces *starzenia się społeczeństwa* Gminy Sępólno obrazują również wskaźniki obciążenia demograficznego. W 2014 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało tu 27,7 osób w poprodukcyjnym okresie życia, co oznacza wzrost o 3 osoby w odniesieniu do 2010 roku. Silniejszy wzrost miał miejsce w przypadku wskaźnika liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym – o 17 osób do poziomu 100,9 w 2014 roku.

Wykres 3. Ludność według ekonomicznych grup wieku w Gminie Sępólno w latach 2010-2014

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDL GUS.

W świetle prognozy GUS kierunek i skala zmian ludnościowych w następnych latach zostaną utrzymane. Przewiduje się bowiem, do 2020 roku liczba mieszkańców powiatu bartoszyckiego⁵ spadnie do 56 838 osób (o 5,0% w stosunku do 2014 roku), natomiast w 2025 roku – do poziomu poniżej 55 tysięcy. Analiza prognozy w kontekście procesu *starzenia się społeczeństwa* wskazuje na systematyczny wzrost odsetka seniorów w jego strukturze, który w 2020 roku ma sięgnąć 19,5%, zaś w 2025 roku – 22,3%. Równocześnie nastąpi spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym – do 16,2% na koniec analizowanego okresu.

1.3. Rynek pracy

Rynek pracy stanowi rodzaj rynku, na którym przedmiotem wymiany dokonywanej pomiędzy kupującym i sprzedającym jest praca. Może ona być rozumiana jako usługa, czyli fakt świadczenia pracy, bądź jako potencjał pracy, czyli inaczej kapitał ludzki. W literaturze przedmiotu nie ma jednoznacznej definicji lokalnego rynku pracy – w różnych podejściach akcentuje się m.in. kwestię dojazdów do pracy, których czas nie stanowi bariery zatrudnienia; funkcjonowanie w jego ramach firm, które są uważane przez mieszkańców za potencjalne miejsca pracy oraz duże nasilenie codziennych dojazdów do pracy. Najogólniej można przyjąć, iż lokalny rynek pracy to zintegrowany ekonomicznie obszar geograficzny, w

⁵ Nie są dostępne prognozy na poziomie gminy.

ramach którego ludność go zamieszkująca może podjąć zatrudnienie bądź je zmienić, nie zmieniając miejsca zamieszkania⁶.

Kondycja lokalnego rynku pracy wywiera istotny wpływ na sytuację społeczno-ekonomiczną jednostki samorządu terytorialnego. Wyraża się ona przede wszystkim w potencjale zatrudnieniowym dominujących form działalności gospodarczej, strukturze podmiotów gospodarki narodowej oraz skali zatrudnienia i bezrobocia.

Gminę Sępólno charakteryzuje dość niskie nasycenie podmiotami gospodarki narodowej. W grudniu 2014 roku w rejestrze REGON figurowało 331 podmiotów z terenu Gminy, co oznacza, że na każdy 1 000 mieszkańców przypadało tu 51 podmiotów. Wartość tego wskaźnika dawała Gminie Sępólno 84 miejsce wśród gmin województwa warmińsko-mazurskiego. Większość podmiotów (55,9%) ulokowanych jest w samym Sępólnie.

Spośród wszystkich podmiotów na terenie Gminy, w 2014 roku 90,0% funkcjonowało w sektorze prywatnym. Największa część podmiotów działała w sekcji G *Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle* – 79 podmiotów (23,9%), sekcji F *Budownictwo* – 41 podmiotów (12,4%) oraz sekcji L *Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości* – 39 podmiotów (11,8%). Warto zauważyć, że w wymienionych sekcjach funkcjonuje prawie połowa wszystkich podmiotów z terenu Gminy. W pozostałych natomiast występuje duże rozdrobnienie, a tylko w trzech sekcjach w 2014 roku nie funkcjonował żaden podmiot.

Tabela 2. Wybrane dane dotyczące podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Sępólno

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Podmioty ogółem:	294	305	310	327	331
- w tym sektor publiczny	25	27	32	33	33
- w tym sektor prywatny	269	278	278	294	298
- w tym zatrudniające do 9 pracowników	279	289	294	312	317
- w tym zatrudniające od 10 do 49 pracowników	14	15	14	13	12
- w tym zatrudniające od 50 do 249 pracowników	1	1	2	2	2
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	-	-	210	226	230
Podmioty wpisane do REGON na 10 000 ludności	431	452	463	496	506
Podmioty wpisane do REGON na 1 000 ludności	43	45	46	50	51
Osoby fizyczne prowadzące działalność na 1 000 ludności	30	32	31	34	35

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDL GUS.

Warto zauważyć, że aż 95,8% (298) podmiotów z terenu Gminy Sępólno w 2014 roku stanowiły podmioty zatrudniające do 9 osób, natomiast jedynie 3,6% podmiotów zatrudniało od 10 do 49 osób, a 0,6% – od 50 pracowników wzwyż. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w liczbie 230 stanowiły 69,5% wszystkich podmiotów, przy czym na każdy 1 000 mieszkańców Gminy przypadało 35 takich osób.

Struktura podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Sępólno według klas wielkości wskazuje na ich niewielki potencjał zatrudnieniowy. Pozytywnie należy tu ocenić przedsiębiorczość mieszkańców Gminy, jednak należy pamiętać, że jednoosobowe firmy zwykle nie generują dodatkowych miejsc pracy bądź tworzą jedynie pojedyncze. W skali lokalnego rynku pracy nie przekłada się to na znaczący wzrost zatrudnienia. Z punktu

⁶ H. Gruchociak, *Delimitacja lokalnych rynków pracy w Polsce z wykorzystaniem modelowania wielopoziomowego. Praca doktorska*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2013, s. 15-18 (http://www.wbc.poznan.pl/Content/272465/HannaGruchociak_Praca_Doktorska.pdf).

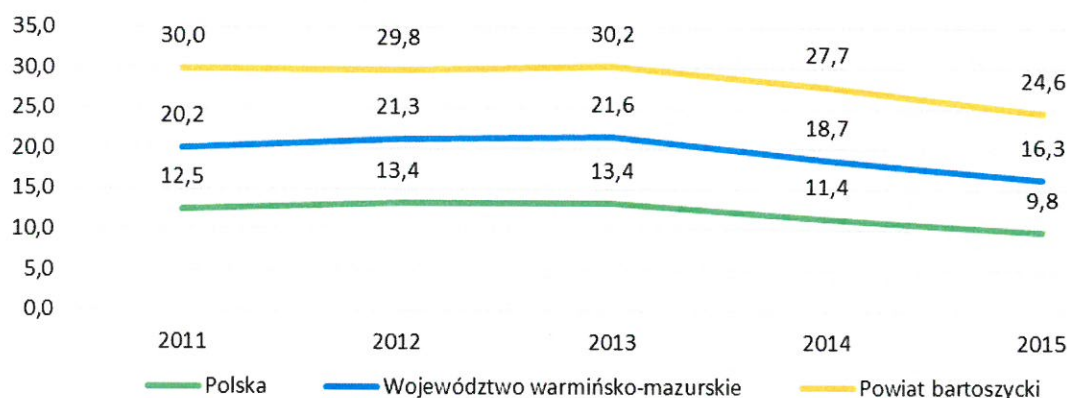
widzenia rozwoju gospodarczego oraz potencjału zatrudnieniowego lokalnego rynku pracy, strategiczne znaczenie mają duże przedsiębiorstwa.

Istotnym obszarem działalności mieszkańców Gminy Sępólno jest rolnictwo. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku funkcjonowało tu wtedy 681 gospodarstw, z których 679 to gospodarstwa indywidualne, a 675 prowadziło działalność rolniczą. Spośród gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą (673), 61,7% posiadało więcej niż 1 ha ziemi, a 35,2% od 10 ha wzwyż. Warto jednak pamiętać o tym, że rolnictwo charakteryzuje się obecnie niewielkim potencjałem zatrudnieniowym, ponieważ w dużej mierze opiera się na pracy maszyn. Jest także silnie uzależnione od czasu trwania pór roku oraz zmienności pogody, która może zarówno pozytywnie jak i negatywnie wpływać na efektywność prowadzonej działalności. Z tego też względu osoby prowadzące działalność rolniczą niejednokrotnie zasilają budżet gospodarstwa domowego z innych źródeł. Spośród wszystkich gospodarstw w 2010 roku 98,8% uzyskiwało dochody z działalności rolniczej, jednak 35,2% miało dochód z pracy najemnej, 13,5% z emerytury bądź renty, a 23,9% z innych niezarobkowych źródeł.

Sezonowość oraz niska zdolność do tworzenia stałych, całorocznych miejsc pracy dotyczy również turystyki. Gmina Sępólno posiada walory przyrodnicze, które wykorzystuje dla rozwoju tego działu gospodarki, poprzez m.in. tworzenie warunków dla rozwoju turystyki wodnej oraz rowerowej. Warto nadmienić, że Gmina przystąpiła do projektu „Trasy rowerowe w Polsce Wschodniej – województwo warmińsko-mazurskie”, w ramach którego umieszczono oznakowania tras i wybudowano Miejsce Obsługi Rowerzystów⁷. Tego typu działania mogą sprzyjać rozwojowi bazy noclegowej, gastronomicznej oraz sportowo-rekreacyjnej na terenie Gminy.

Sytuację na lokalnym rynku pracy należy ocenić jako trudną. Świadczy o tym wysoka stopa bezrobocia, obrazująca procentowy stosunek liczby osób bezrobotnych do liczby osób aktywnych zawodowo. Jej wartości w powiecie bartoszyckim kształtują się corocznie na poziomie znacznie wyższym niż w kraju i województwie, w niektórych latach przekraczając nawet 30%. W grudniu 2015 roku stopa bezrobocia w powiecie bartoszyckim wyniosła 24,6%, czyli o 8,3 punktu procentowego więcej niż w województwie oraz o 14,8 punktu więcej niż w kraju. Pozytywnie należy natomiast spojrzeć na to, że od 2013 roku systematycznie spada, a w porównaniu do 2011 roku jest niższa już o 5,4 punktu proc.

Wykres 4. Stopa bezrobocia w kraju, województwie warmińsko-mazurskim i powiecie bartoszyckim w latach 2011-2015

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE GUS.

⁷ <http://www.sepopol.pl/art,92,turystyka.html>.

W 2014 roku⁸ w rejestrze Powiatowego Urzędu Pracy w Bartoszychach zarejestrowanych było 827 osób bezrobotnych z Gminy Sępól, które stanowiły 19,6% wszystkich mieszkańców w wieku produkcyjnym. Ich liczba w perspektywie lat 2010-2014 zmniejszyła się o 151, tj. o 15,4%. W strukturze bezrobocia przeważają kobiety, stanowiące 52,6% bezrobotnych w Gminie. Dla porównania – liczba osób pracujących z terenu Gminy Sępól w 2014 roku ukształtowała się na poziomie prawie o połowę niższym, wynosząc 401 osób. W odniesieniu do 2010 roku wzrosła o 35 osób, tj. o 9,6%.

Analizując kondycję rynku pracy przez pryzmat liczby pracujących i bezrobotnych należy pamiętać, że dane statystyczne mogą nie obrazować rzeczywistej sytuacji. W przypadku osób pracujących wskazane dane nie obejmują bowiem podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego oraz w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a także duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji. Natomiast analiza skali bezrobocia wymaga uwzględnienia faktu, że z jednej strony niektóre osoby bezrobotne rejestrują się w urzędzie pracy po to, aby uzyskać ubezpieczenie zdrowotne lub zasiłek, a z drugiej – istnieje jeszcze kategoria osób niepracujących, chcących podjąć zatrudnienie lub nie, ale z różnych powodów nie zarejestrowanych w PUP.

Relacje na lokalnym rynku pracy kształtuje również bliskość granicy państwowej, sprzyjająca tworzeniu i funkcjonowaniu tzw. *szarej strefy*, która może stanowić źródło dochodu części mieszkańców Gminy. Jest to zjawisko niekorzystne, ponieważ powoduje szereg skutków nie tylko gospodarczych, ale i społecznych. W pierwszej grupie należy wymienić m.in. zmniejszenie dochodów budżetu państwa, zanikanie uczciwej konkurencji, a także zahamowanie postępu technologicznego. Z punktu widzenia rozwoju społecznego warto natomiast zwrócić uwagę na to, że osoby pracujące w *szarej strefie* nie są chronione przez uregulowania w zakresie prawa pracy ani też nie wypracowują sobie zabezpieczenia finansowego na przyszłość. Godzą się jednak z tym, ponieważ *szara strefa* to niejednokrotnie jedyne źródło dochodu gospodarstwa domowego⁹.

1.4. Zasoby i warunki mieszkaniowe

Sytuacja mieszkaniowa Polaków, w świetle danych Eurostatu, odbiega od standardów europejskich. Obraz polskiego mieszkalnictwa to przede wszystkim przeludnienie dotyczące prawie co drugiego obywatela, 914 tysięcy mieszkań (7% ogółu) bez spłukiwanego ustępu, 462 tys. mieszkań (3%) bez bieżącej wody oraz aż 2,6 mln (19%) nieruchomości bez centralnego ogrzewania. Ponad 10% Polaków boryka się ponadto z problemem złego stanu technicznego mieszkania, przejawiającym się głównie w przeciekającym dachu oraz zawilgoceniu ścian i podłóg¹⁰.

Liczba mieszkań w Gminie Sępól systematycznie rośnie. W 2014 roku znajdowało się tu 2 170 mieszkań, czyli o 12 więcej (o 0,6%) niż w 2010 roku. Należy jednak zaznaczyć, iż ogólna poprawa warunków mieszkaniowych w Gminie jest wynikiem indywidualnych inwestycji prowadzonych przez bardziej zamożnych mieszkańców, którzy decydują się na budowę domków jednorodzinnych na użytek własny. W latach 2010-2014 na terenie Gminy

⁸ Posłużono się danymi za 2014 rok, aby zapewnić porównywalność danych dotyczących bezrobotnych z danymi o osobach pracujących, które nie są jeszcze dostępne za 2015 rok.

⁹ *Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011, s. 15.

¹⁰ <http://www.nieruchomosci.egospodarka.pl/122577,Co-5-mieszkanie-bez-ogrzewania-co-10-bez-lazienki,1,80,1.html>.

nie oddawane były do użytku nowe mieszkania w innych formach, np. budownictwa komunalnego, spółdzielczego czy społecznego. Dlatego też poważnym wyzwaniem dla władz samorządu lokalnego pozostaje kwestia zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych dla najuboższej ludności. W zasobach Gminy Sępólno w 2014 roku znajdowało się 155 mieszkań komunalnych, w tym 20 mieszkań (lokalii) socjalnych.

Analiza danych dotyczących mieszkań Gminy Sępólno wskazuje na systematyczną poprawę warunków życia ich mieszkańców. W latach 2010-2014 wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania – z 65,2 m² do 65,6 m² oraz przypadająca na jedną osobę – z 20,6 m² do 21,8 m². Charakterystyczne jest to, że na obszarach wiejskich Gminy przeciętne mieszkanie jest większe niż w mieście – wielkość powierzchni użytkowej w 2014 roku sięgnęła tu do 67,9 m², natomiast mniejsza powierzchnia przypada na jedną osobę – 21,7 m². W Sępólnie wskaźniki te wynosiły odpowiednio 61 i 21,9 m².

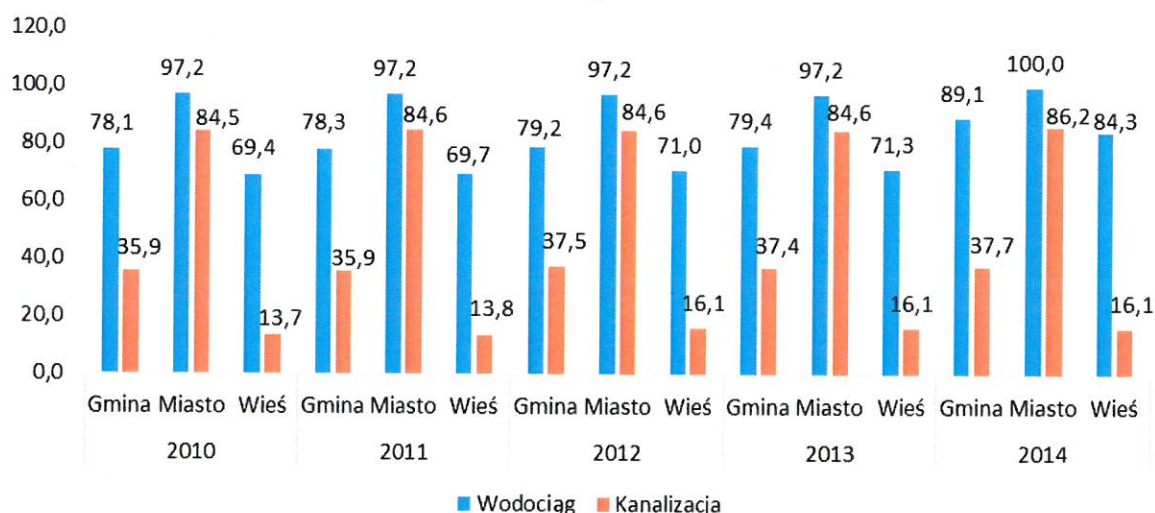
Tabela 3. Wybrane dane dotyczące mieszkań w Gminie Sępólno

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba mieszkań	2 158	2 160	2 164	2 165	2 170
Przeciętna powierzchnia użytkowa					
- 1 mieszkania (m ²)	65,2	65,3	65,5	65,5	65,6
- na 1 osobę (m ²)	20,6	20,9	21,2	21,5	21,8
Odsetek mieszkań wyposażonych w urządzenia techniczno-sanitarne (w %)					
- wodociąg	93,0%	93,1%	93,1%	93,1%	93,1%
- ustęp spłukiwany	87,3%	87,3%	87,3%	87,3%	87,4%
- łazienka	84,0%	84,0%	84,1%	84,1%	84,1%
- centralne ogrzewanie	57,5%	57,5%	57,6%	57,6%	57,7%
Mieszkania oddane do użytkowania	2	2	4	1	5

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE GUS.

O poprawie warunków mieszkaniowych świadczą również wskaźniki wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne. W Gminie Sępólno w 2014 roku 93,1% mieszkań wyposażonych było w instalacje wodociągowe; 87,4% posiadało ustęp spłukiwany; 84,1% łazienkę; a 57,7% centralne ogrzewanie. Na wyższym poziomie wskaźniki te kształtowały się w Sępólnie, gdzie wynosiły odpowiednio 99,6%; 96,7%; 92,3% oraz 67,4%, natomiast na obszarach wiejskich uzyskały wartości poniżej średniej gminnej: 89,8%; 82,7%; 80,0% oraz 52,9%.

Wykres 5. Ludność Gminy Sępólno korzystająca z wodociągu i kanalizacji w latach 2010-2014 (w %)

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE GUS.

W latach 2010-2014 nastąpił wzrost odsetka ludności Gminy korzystającej z wodociągu i kanalizacji – odpowiednio o 11,0 i 1,8 punktu procentowego, co ma znaczenie z punktu widzenia nie tylko jakości życia mieszkańców, ale także ochrony środowiska. Nadal sytuacja przedstawia się gorzej na obszarach wiejskich, gdzie w 2014 roku z wodociągu korzystało 84,3% ludności, a z kanalizacji – 16,1%. W Sępólnie natomiast wskaźniki te kształtowały się na poziomie odpowiednio 100,0 i 86,2%. Różnice na linii miasto-obszary wiejskie wynikają w tym zakresie przede wszystkim z rozproszeniem zabudowy na wsi oraz dużymi odległościami pomiędzy miejscowościami. Czynniki te mogą stawiać pod znakiem zapytania efektywność kosztową inwestycji, głównie w sieć kanalizacyjną.

1.5. Aktywność społeczna i obywatelska

Zaangażowanie społeczne mieszkańców może przyjmować różnorodne formy – od pomocy sąsiedzkiej i dbałości o czystość najbliższego otoczenia, poprzez działalność w grupach nieformalnych, wolontariat, udział w wyborach i referendach, aż po aktywność w kreowaniu lokalnych polityk publicznych, wyrażającą się np. w inicjowaniu i udziale w konsultacjach społecznych.

Według Antoniego Sułka, najbardziej powszechnym doświadczeniem obywatelskim jest udział w wyborach¹¹. W Gminie Sępólno mieszkańcy najchętniej wybierają swoje władze lokalne i regionalne. Jak podaje Państwowa Komisja Wyborcza, w 2014 roku w wyborach samorządowych swoje głosy oddało 47,75% uprawnionych mieszkańców, podczas gdy w wyborach prezydenckich (II tura 2015) 38,98%, a w wyborach do Sejmu (2015) 30,60%.

Pod względem rozwoju lokalnego, kluczowym obszarem aktywności jest zaangażowanie w dobrowolną działalność w ramach organizacji pozarządowych, stanowiących przestrzeń nabywania różnych doświadczeń i umiejętności społecznych¹². W świetle danych Krajowego

¹¹ Sułek, A. (2013). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Doświadczenie, działania dla społeczności i kompetencje obywatelskie. Diagnoza Społeczna 2013 Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport. [Special issue]. *Contemporary Economics*, 7, 275-284 DOI: 10.5709/ce.1897-9254.109.

¹² Tamże.

Rejestru Sądowego¹³, na terenie Gminy Sępólno siedzibę posiada 11 organizacji działających w różnych sferach życia społecznego. Są to:

- ✓ Stowarzyszenie Lokalne Salezjańskiej Organizacji Sportowej z siedzibą w Sępólnie;
- ✓ Ochotnicza Straż Pożarna w Różynie;
- ✓ Ochotnicza Straż Pożarna w Judytach;
- ✓ Ochotnicza Straż Pożarna w Sępólnie;
- ✓ Miejsko-Gminne Stowarzyszenie Bezrobotnych w Sępólnie;
- ✓ Stowarzyszenie Oratorium im. św. Dominika Savio;
- ✓ Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Integracji Mieszkańców Ziemi Sępólskiej – Wrota;
- ✓ Ochotnicza Straż Pożarna w Lipicy;
- ✓ Ludowy Klub Sportowy „Łyna” Sępólnie;
- ✓ Stowarzyszenie Społeczne Dietrichowice „Bo razem osiągniemy więcej”;
- ✓ Polski Związek Hodowców Gołębi Poczтовых Oddział Karsze.

Ocena rzeczywistego zaangażowania społecznego mieszkańców jest niemożliwa bez przeprowadzenia szczegółowych badań w tym zakresie. Wymienione organizacje działają ze zróżnicowaną aktywnością, skupiają różną liczbę członków i wolontariuszy. Ponadto mieszkańcy Gminy Sępólnie mogą angażować się w działalność organizacji, których siedziba znajduje się poza jej granicami, a także działać na rzecz dobra wspólnego poprzez m.in. pomoc sąsiedzką, wolontariat, współorganizację imprez i wydarzeń lokalnych czy wspieranie finansowe bądź rzeczowe organizacji. Pod tym względem na uwagę zasługują m.in. mieszkańcy Romankowa i Lipicy – miejscowości, które uczestniczą w Programie Odnowy Wsi Województwa Warmińsko-Mazurskiego, uzyskując we współpracy z Gminą Sępólnie dotacje na działania służące ich rozwojowi w ramach konkursu „Aktywna Wieś Warmii, Mazur i Powiśla”. W 2015 roku w Romankowie realizowany był projekt „Zagospodarowanie terenu wokół zbiornika przeciwpożarowego dla celów rekreacyjnych w miejscowości Romankowo”, natomiast w Lipicy – „Aktywna Lipica – utworzenie miejsca zabaw, sportu i rekreacji”. Oba projekty w dużej mierze opierały się na zaangażowaniu mieszkańców.

1.6. Dostępność usług społecznych

Usługi społeczne stanowią formę świadczeń o charakterze niematerialnym, służących zaspokajaniu potrzeb osób i rodzin. Ich jakość i dostępność wpływa na dobrostan całego społeczeństwa. Mają zasadniczo charakter nierynkowy i są finansowane lub współfinansowane przez organy administracji publicznej. Do tej grupy należy zaliczyć w szczególności usługi edukacyjne, zdrowotne, socjalne, kulturalne oraz z zakresu bezpieczeństwa publicznego.

Oświata i wychowanie

Do zadań własnych gminy, zgodnie z art. 7 pkt 8 ustawy o samorządzie gminnym, należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie edukacji. W roku szkolnym 2014/2015 Gmina Sępólnie była organem prowadzącym dla przedszkola publicznego, czterech szkół podstawowych i gimnazjum, przy czym Przedszkole Samorządowe, Zespół Wychowania Przedszkolnego, Szkoła Podstawowa w Sępólnie oraz Gimnazjum im. Ireny Sendlerowej w Sępólnie wchodziły w skład Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Sępólnie.

¹³ <https://ems.ms.gov.pl/krs/wyszukiwaniepodmiotu?t:lb=t> (stan na 01.03.2016)

W Gminie Sępólno, od września 2011 roku, funkcjonują cztery oddziały innych form wychowania przedszkolnego, tj. trzy dwunastogodzinne zespoły wychowania przedszkolnego przy szkołach podstawowych w Sępólnie, Dziatychowie i Wiatrowcu oraz dwudziestopięciogodzinny punkt przedszkolny przy Szkole Podstawowej w Ponikach. W roku szkolnym 2014/2015 zawieszono działalność Zespołu Wychowania Przedszkolnego w Dziatychowie ze względu na zbyt małą liczbę zgłoszonych dzieci.

Tabela 4. Stan organizacji placówek oświatowych w Gminie Sępólno w roku szkolnym 2014/2015 (stan na 31.03.2015)

Wyszczególnienie		Liczba oddziałów	Liczba uczniów
1.	Przedszkole Samorządowe w Sępólnie	1	25
2.	Szkoła Podstawowa w Sępólnie	14	239
3.	Szkoła Podstawowa w Wiatrowcu	8	58
4.	Szkoła Podstawowa w Dziatychowie	8	81
5.	Szkoła Podstawowa w Ponikach	8	84
6.	Gimnazjum w Sępólnie	7	154
Razem		46	641

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE INFORMACJI O STANIE REALIZACJI ZADAŃ OŚWIATOWYCH W GMINIE SĘPÓLNO W ROKU SZKOLNYM 2014/2015.

W roku szkolnym 2014/2015 do placówek oświatowych w Gminie Sępólno uczęszczało 641 uczniów. Największa ich liczba (239) uczęszczała w Szkole Podstawowej w Sępólnie, a w drugiej kolejności należy wskazać Gimnazjum, do którego uczęszczało 154 uczniów. W pozostałych szkołach liczba uczniów wynosiła maksymalnie 84.

Młodzież z Gminy Sępólno może kontynuować naukę na poziomie ponadgimnazjalnym poza jej obszarem. Między innymi do niej kierowana jest oferta szkół prowadzonych przez Samorząd Powiatu Bartoszyckiego: Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Bartoszykach; Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 1. im. Kresowiaków w Bartoszykach; Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2. im. Elżby Orzeszkowej w Bartoszykach oraz Zespołu Szkół w Górowie Iławeckim. Wśród innych kierunków wyjazdu do szkół ponadgimnazjalnych, a następnie na studia wyższe warto wskazać Olsztyn, w którym dla młodzieży z całego regionu dostępna jest dość bogata oferta edukacyjna.

Uzupełnienie systemu edukacji stanowi Powiatowe Centrum Rozwoju Edukacji w Bartoszykach, w skład którego wchodzi Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Bartoszykach oraz Powiatowa Biblioteka Pedagogiczna w Bartoszykach. Do głównych zadań Poradni należy m.in. diagnozowanie poziomu rozwoju, potrzeb, możliwości oraz zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych dzieci i młodzieży; udzielanie dzieciom i młodzieży oraz ich rodzinom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej; realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola i szkoły, w tym wspieranie nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych.

Opieka zdrowotna

Usługi zdrowotne stanowią bardzo ważną kategorię usług społecznych, które w istotny sposób wpływają na zdrowotność społeczeństwa. Zasadniczym elementem opieki zdrowotnej w Polsce są obecnie lekarze pierwszego kontaktu, realizujący podstawową opiekę zdrowotną (POZ), w której zawiera się leczenie oraz profilaktyka chorób, rehabilitacja, orzekanie o stanie zdrowia, a także zapewnienie opieki pielęgniarki środowiskowej oraz

położnej. Natomiast oddzielne kategorie świadczeń medycznych stanowią: leczenie stomatologiczne, ambulatoryjna opieka specjalistyczna (porady i badania diagnostyczne prowadzone w poradniach specjalistycznych), leczenie szpitalne, opieka psychiatryczna oraz leczenie uzależnień.

W świetle danych GUS w 2014 roku na terenie Gminy Sępólno funkcjonowały 2 przychodnie. W 2014 roku liczba porad udzielonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej wyniosła 15 014. Na terenie Gminy działa ponadto 1 ogólnodostępna apteka, natomiast z leczenia szpitalnego oraz całodobowej opieki ambulatoryjnej mieszkańcy mogą skorzystać w Szpitalu Powiatowym im. Jana Pawła II w Bartoszycach. W zakresie ratownictwa medycznego teren powiatu zabezpieczają cztery zespoły wyjazdowe, stacjonujące w Bartoszycach (zespół specjalistyczny i podstawowy), Górowie Iławeckim (zespół podstawowy) oraz Bisztyнку (zespół podstawowy).

Kultura i sport

Instytucją kultury w Gminie Sępólno jest Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. Do obszaru działalności MGOK należy m.in. tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego; organizacja spektakli, koncertów, festiwali, wystaw, odczytów; działalność instruktazowo-metodyczna; prowadzenie usług kulturalnych i rozrywkowych oraz koordynacja organizacji imprez kulturalnych w Sępólnie. Statutowe działania przekładają się na szereg zajęć i wydarzeń, dostępnych dla mieszkańców w każdym wieku. W Ośrodku Kultury odbywają się m.in. zajęcia taneczne, plastyczne, rzeźbiarskie, wokalne, teatralne oraz języków obcych. W 2015 roku zorganizowano m.in. wypoczynek dla dzieci „Wakacje w Domu Kultury”, Młodzieżowe Sępólnskie Śpiewanie, wieczorki taneczne, „Zaduszki Bluesowe”, Wieczór Andrzejkowy, Spotkanie z Mikołajem, Koncert kolęd i pastorałek. Część działań organizowanych jest w świetlicach wiejskich, np. Święto Ziemniaka w Smolance i Wodukajmach.

MGOK współorganizuje działalność Klubu Seniora oraz Dyskusyjnego Klubu Książki. Funkcjonuje tu również Zespół Śpiewaczy „Warmianki Sępólnskie”, istniejący od 1986 roku. Co roku daje on kilkanaście koncertów nie tylko na terenie Gminy, ale także w innych miejscowościach województwa, a nawet za granicą. Regularnie odwiedza Dom Pomocy Społecznej w Szczurkowie dając koncerty dla jego pensjonariuszy. Zespół zdobył szereg nagród i wyróżnień, w tym m.in. na Wojewódzkim Przeglądzie Kapel i Zespołów Śpiewaczych w Jezioranach, w konkursie o Laur Najstarszego Dzwonu Warmii w Ornecie oraz na Międzynarodowym Festiwalu Folkloru Euroregionu Bałtyk w Elblągu. W 2014 roku otrzymał nagrodę Grand Prix podczas X Przeglądu Zespołów Ludowych „Senioriada” w Reszlu.

Rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych społeczeństwa Gminy Sępólno służy Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Sępólnie wraz z dwoma filiami: w Wodukajmach i Wiatrowcu. W 2015 roku odbywały się tu wydarzenia i imprezy, mające na celu upowszechnianie i popularyzację książek oraz czasopism, takie jak m.in. noc w bibliotece, wakacje w bibliotece, spotkanie wigilijne, Dzień Bibliotekarza, lekcje biblioteczne, karaoke oraz głośne czytanie.

Ważnym aspektem funkcjonowania mieszkańców Gminy jest sport, szczególnie w wydaniu Ludowego Klubu Sportowego „Łyna” Sępólno. Istnieje on od 1948 roku, początkowo pod nazwą „Włóknierz”. Głównym obszarem jego działalności jest piłka nożna, jednak w przeszłości istniały tu również sekcje piłki siatkowej, szachów, tenisa stołowego czy brydża. Klub posiada stadion z dwoma płytami boiskowymi, na którym trenuje i rozgrywa mecze. Obecnie w sekcji piłki nożnej zrzeszonych jest 94 piłkarzy w trzech grupach rozgrywkowych:

młodzicy, juniorzy młodsi oraz seniorzy. Od ponad 30 lat klub organizuje Zimowy Turniej Piłki Nożnej o puchar Burmistrza Sępola.

Bezpieczeństwo publiczne

Na bezpieczeństwo publiczne wpływa ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnoprzyjęte normy postępowania¹⁴. O stan bezpieczeństwa na terenie Gminy Sępól dbają przede wszystkim:

- ✓ Komenda Powiatowa Policji w Bartoszycach, której zadaniem jest pilnowanie przestrzegania prawa i ściganie przestępców, jak również zapewnienie ochrony i pomocy w sytuacjach kryzysowych zarówno wobec ludzi jak i mienia. KPP prowadzi wydział kryminalny oraz wydział prewencji i ruchu drogowego. W Sępoku usytuowany jest Posterunek Policji, obszar Gminy obsługuje dwóch dzielnicowych.
- ✓ Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Bartoszycach oraz cztery jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej: w Różynie, Judytach, Sępoku i Lipicy, realizujące zadania w zakresie ochrony przeciwpożarowej;
- ✓ Placówka Straży Granicznej w Sępoku, do zadań której należy m.in. organizowanie i kontrolowanie ruchu granicznego; rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń związanych z nielegalnym przekraczaniem granicy RP.

Pomoc społeczna

Instytucjonalny system pomocy i wsparcia organizowany jest na rzecz osób i rodzin, które doświadczają trudnych sytuacji życiowych – zwłaszcza wtedy, gdy nie są one w stanie pokonać wyzwań i barier wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Podstawową jednostką organizacyjną Gminy Sępól w systemie pomocy społecznej jest Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sępoku (MGOPS). Zgodnie z jego statutem, celem działalności MGOPS jest wspieranie osób, rodzin, grup i społeczności lokalnej z terenu Gminy Sępól, poprzez pobudzanie ich aktywności i potencjału, ukierunkowanie na rozwiązywanie problemów i rozwój, podejmowanie działań zmierzających do ich usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem, a także umożliwienie im życia w godnych warunkach.

MGOPS realizuje ustawowe zadania w zakresie pracy z osobami i rodzinami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej, polegające w szczególności na przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń (np. zasiłek celowy, zasiłek okresowy); pracy socjalnej; realizacji usług opiekuńczych; analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej; realizacji zadań wynikających z rozeznaczonych potrzeb społecznych; rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb; pobudzaniu społecznej aktywności w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb osób i rodzin. Ośrodek koordynuje działania związane z pomocą społeczną na poziomie Gminy oraz prowadzi również zadania wynikające z ustawy o świadczeniach rodzinnych, ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów i inne działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Pomoc i wsparcie mieszkańców Gminy Sępól zapewniają również Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (GKRPA) oraz Zespół Interdyscyplinarny ds.

¹⁴ encyklopedia.pwn.pl/haslo/3876790/bezpieczenstwo-publiczne.html

przemocy w rodzinie. W siedzibie MGOPS znajduje się Punkt Konsultacyjno-Informacyjny, w którym realizowane są m.in. następujące formy działań:

- ✓ rozmowy motywujące i interwencyjne wobec osób uzależnionych bądź sięgających po psychostymulatory w sposób ryzykowny, szkodliwy.
- ✓ poradnictwo dla rodzin i bliskich osób uzależnionych;
- ✓ wsparcie psychologiczne, informacyjne, wartościujące i instrumentalne dla osób uzależnionych, współuzależnionych, sprawców i ofiar przemocy w rodzinie;
- ✓ rozpoznawanie zjawiska przemocy domowej, udzielanie stosownego wsparcia i informacji o możliwościach uzyskania pomocy i powstrzymania przemocy w rodzinie.

Należy wskazać także jednostki powiatowe funkcjonujące w obszarze pomocy społecznej i rynku pracy, w tym przede wszystkim:

- ✓ Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Bartoszycach – realizuje zadania powiatu wynikające nie tylko z ustawy o pomocy społecznej, ale również m.in. z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (jako organizator i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej), a także ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.
- ✓ Powiatowy Urząd Pracy w Bartoszycach – realizuje zadania powiatu, polegające m.in. na udzielaniu pomocy bezrobotnym i poszukującym pracy w znalezieniu pracy (pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe i informacja zawodowa), organizowaniu i finansowaniu usług i instrumentów rynku pracy, przyznawaniu i wypłacaniu zasiłków oraz innych świadczeń z tytułu bezrobocia, a także opracowywaniu analiz i sprawozdań dotyczących rynku pracy.

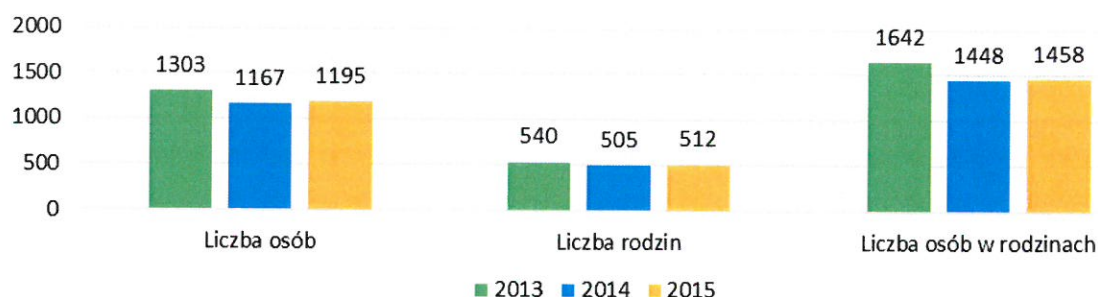
System pomocy i wsparcia w szerokim ujęciu obejmuje również inne instytucje rynku pracy, jednostki oświatowe oraz wszystkie podmioty, które na co dzień współpracują ze sobą ze względu na zbieżne cele oraz obsługę tych samych klientów.

2. Wyzwania lokalnej polityki społecznej

2.1. Skala i powody udzielania pomocy społecznej

W 2015 roku świadczenia z pomocy społecznej przyznane zostały 1 195 osobom, co oznacza spadek w porównaniu do 2013 roku o 108 osób, czyli o 8,3%. Liczba rodzin korzystających z pomocy zmniejszyła się w tym okresie o 28, tj. o 5,2%, natomiast liczba osób w nich – o 184 (o 11,52%). Nie można jednak na tej podstawie wnioskować trwałego zmniejszenia liczby świadczeniobiorców, ponieważ w porównaniu do 2014 roku miał miejsce niewielki wzrost.

Wykres 6. Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie w Gminie Sępólno w latach 2013-2015

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH MGOPS.

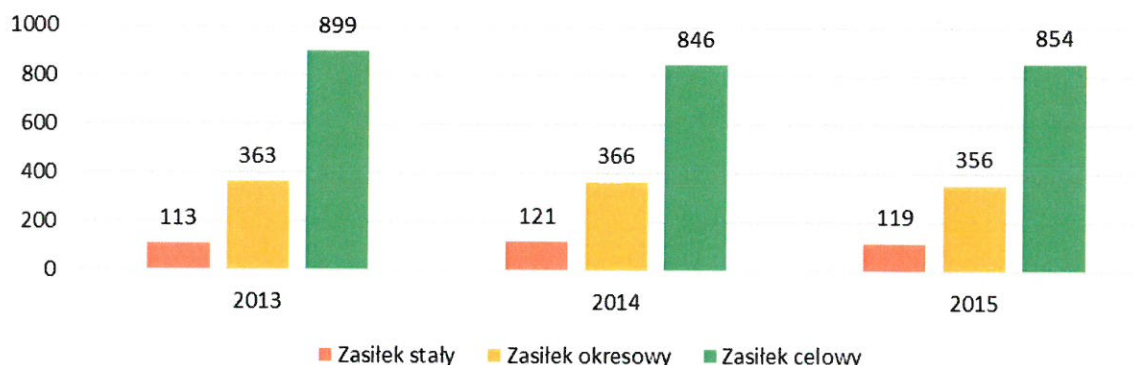
Struktura płciowa osób korzystających z pomocy społecznej w Gminie Sępólno jest zrównoważona. W 2014 roku przeważali mężczyźni, którzy w liczbie 585 stanowili 50,1%, jednak we wcześniejszych latach więcej było kobiet. Biorąc natomiast pod uwagę wiek tych osób, najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku produkcyjnym (707 osób; 60,6%), a następnie dzieci i młodzież do 17 roku życia (394 osoby, 33,8%). Najmniej liczną grupą są osoby w poprodukcyjnym okresie życia (66 osób; 5,7%).

Świadczenia przyznawane z pomocy społecznej mogą mieć charakter pieniężny lub niepieniężny. Do pierwszej kategorii zalicza się zasiłki: stały, okresowy i celowy; zasiłek i pożyczkę na ekonomiczne usamodzielnienie oraz wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Świadczenia o charakterze niepieniężnym to m.in. praca socjalna, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, ośrodkach wsparcia i rodzinnych domach pomocy; specjalistyczne usługi opiekuńcze; mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu opieki społecznej oraz pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Rodzaj, forma i rozmiar świadczenia powinny być odpowiednie do okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy i odpowiadać celom i możliwościom pomocy społecznej.

W strukturze świadczeń przyznawanych przez MGOPS w Sępólnie dominują świadczenia pieniężne. W 2015 roku przyznano je 903 osobom z 461 rodzin, podczas gdy świadczenia niepieniężne otrzymało 478 osób z 284 rodzin. W świetle danych MGOPS w 2015 roku najwięcej osób otrzymywało zasiłki celowe – 854 świadczeniobiorców z 425 rodzin (1 216 osób w rodzinach). W drugiej kolejności należy wskazać zasiłki okresowe, które pobierało 356 osób z 304 rodzin. Większość zasiłków okresowych pobierana jest z tytułu bezrobocia – w 2015 roku pobierały je 294 osoby, podczas gdy zasiłki z tytułu niepełnosprawności 29 osób, a z tytułu długotrwałej choroby 7 osób. Zasiłek stały pobierany był przez 119 świadczeniobiorców, w tym 69 osób samotnie gospodarujących i 50 osób pozostających w

rodzinach. W analizowanym okresie nie odnotowano znaczących zmian w strukturze zasiłków, ani charakterystycznych trendów.

Wykres 7. Liczba osób, którym przyznano świadczenia pieniężne w formie zasiłków w Gminie Sępólno w latach 2013-2015

Ź

RÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH MGOPS.

Istotnym obszarem działalności MGOPS jest praca socjalna. Świadczenie pomocy w postaci pracy socjalnej jest zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym i nie jest uzależnione od posiadanego przez osobę czy rodzinę dochodu. Praca socjalna jest świadczona na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Prowadzona jest w celu rozwiązywania ich trudnych sytuacji życiowych oraz pomocy w planowaniu nowych koncepcji życia zawodowego, wzbudzaniu motywacji do działania, wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej. W 2015 roku pracą socjalną objęto 686 rodzin (1 831 osób), co oznacza spadek w porównaniu do 2013 roku, kiedy tych rodzin było 710. Należy tu nadmienić, że 174 rodziny (373 osoby w rodzinach) otrzymały pomoc wyłącznie w postaci pracy socjalnej.

W ramach świadczeń niepieniężnych, w 2015 roku 4 osobom zapewniono schronienie, 407 osób (w tym 402 dzieci) otrzymało posiłek, 1 osobie sprawiono pogrzeb oraz uiszczono odpłatność za pobyt 30 osób w domu pomocy społecznej. Usługi społeczne świadczone były w postaci usług opiekuńczych – 20 osób korzystających oraz poradnictwa specjalistycznego – 97 osób. Kontrakt socjalny zawarto z 63 osobami.

Zgodnie z ustawą, pomoc społeczna udzielana jest osobom i rodzinom w szczególności z następujących powodów: ubóstwo; sieroctwo; bezdomność; bezrobocie; długotrwała lub ciężka choroba; niepełnosprawność; przemoc w rodzinie; potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi; potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy w związku z tymi okolicznościami; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizm lub narkomania; zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa oraz klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Wśród głównych powodów udzielania pomocy społecznej przez MGOPS w Sępólnie w 2015 roku należy wskazać następujące:

- 1) bezrobocie – 332 rodziny; 1 072 osoby w rodzinach;
- 2) niepełnosprawność – 206 rodzin; 516 osób;
- 3) długotrwała lub ciężka choroba – 193 rodziny; 488 osób;

- 4) bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – 115 rodzin; 466 osób;
- 5) potrzeba ochrony macierzyństwa – 102 rodziny.

Tabela 5. Powody przyznawania pomocy społecznej w Gminie Sępólno w latach 2013-2015

Wyszczególnienie	2013		2014		2015	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
ubóstwo	0	0	0	0	0	0
bezrobocie	382	1 294	343	1 095	332	1 072
niepełnosprawność	205	586	214	553	206	516
długotrwała lub ciężka choroba	178	503	192	495	193	488
bezradność w sprawach opiek-wych	145	625	124	513	115	466
alkoholizm	38	97	37	78	37	63
narkomania	0	0	0	0	0	0
potrzeba ochrony macierzyństwa	104	-	88	-	102	-
w tym: wielodzietność	24	-	22	-	25	-
bezdomność	4	4	6	7	6	7
opuszczenie zakładu karnego	3	8	3	6	1	5
zdarzenia losowe	4	11	0	0	1	1
klęski żywiołowe i ekologiczne	-	0	-	0	-	0
sieroctwo	1	4	1	4	0	0
przemoc w rodzinie	3	13	5	16	5	15
ochrona ofiar handlu ludźmi	0	-	0	-	0	-

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH MGOPS.

Pozostałe powody udzielania świadczeń z pomocy społecznej występują znacznie rzadziej, jednak nie można na tej podstawie wnioskować o braku znaczenia problemów takich jak uzależnienia czy przemoc w rodzinie. Zwykle trudności w postaci bezrobocia, niepełnosprawności czy długotrwałej lub ciężkiej choroby stanowią *wierzchołek góry lodowej*, pod którym kryją się inne dysfunkcje. Z tego względu rozwiązanie problemów jednej rodziny wymaga działania wielopłaszczyznowego i angażującego różne instytucje, organizacje i osoby. Jest też w związku z tym procesem długoterminowym.

2.2. Bezrobocie jako dominujący problem społeczny

Bezrobocie stanowi jeden z najtrudniejszych do rozwiązania problemów społecznych i poważną przyczynę zagrożenia bądź dotknięcia wykluczeniem społecznym – szczególnie gdy towarzyszy mu niepełnosprawność, ubóstwo, alkoholizm czy odbywanie w przeszłości kary pozbawienia wolności, które same w sobie również mogą prowadzić do wykluczenia społecznego. Dla wielu osób bezrobocie wiąże się z obniżeniem jakości życia ich rodzin, niemożnością zaspokojenia podstawowych potrzeb oraz problemami finansowymi, przyczyniając się do powstawania bądź pogłębiania dysfunkcji w rodzinach, patologii, a także społecznej degradacji środowisk rodzinnych.

Szczególnym problemem lokalnego rynku pracy jest długotrwałe bezrobocie – według stanu na koniec 2015 roku aż 70,8% (525 osób) bezrobotnych z terenu Gminy Sępólno stanowiły osoby o statusie długotrwale bezrobotnych. W porównaniu do 2014 roku ich liczba spadła o 52, jednak odsetek w strukturze wzrósł o jeden punkt procentowy. Niejednokrotnie

długotrwałe bezrobocie wynika z nakładania się czynników i barier utrudniających znalezienie zatrudnienia, takich jak brak lub niedostateczne kwalifikacje zawodowe, brak doświadczenia zawodowego, niepełnosprawność lub starszy wiek. Z tego względu czas pozostawania tych osób w rejestrach PUP wydłuża się, a różnego rodzaju formy aktywizacji nie przynoszą spodziewanych efektów. Należy również mieć na uwadze to, że część mieszkańców Gminy zarejestrowanych w PUP może pozostawać bezrobotnymi tylko formalnie, aby posiadać ubezpieczenie zdrowotne, natomiast uzyskiwać dochód z pracy w *szarej strefie*. Takie osoby nie mają motywacji do podjęcia legalnego zatrudnienia, a ich aktywizacja poprzez dostępne w PUP formy może okazać się bezskuteczna.

Tabela 6. Wybrane kategorie bezrobotnych w Gminie Sępólno w latach 2014-2015

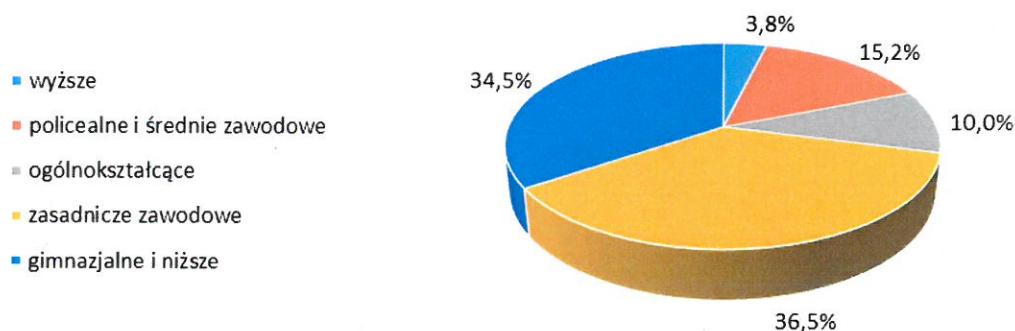
Wyszczególnienie	31.12.2014		31.12.2015	
	Liczba	%	Liczba	%
Liczba bezrobotnych ogółem	827	100,0%	742	100,0%
Długotrwałe bezrobotni	577	69,8%	525	70,8%
Z prawem do zasiłku	126	15,2%	100	13,5%
Bezrobotni zamieszkali na wsi	596	72,1%	549	74,0%
Bezrobotni do 25 roku życia	135	16,3%	101	13,6%
Bezrobotni powyżej 50 roku życia	230	27,8%	211	28,4%
Bezrobotni niepełnosprawni	22	2,7%	27	3,6%
Bez kwalifikacji zawodowych	301	36,4%	281	37,9%
Bez doświadczenia zawodowego	183	22,1%	155	20,9%

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH PUP W BARTOSZCZACH.

W Gminie Sępólno w 2015 roku 37,9% bezrobotnych nie posiadało kwalifikacji zawodowych, bądź ich kwalifikacje były niewystarczające w odniesieniu do zapotrzebowania rynku pracy; 28,4% stanowili bezrobotni powyżej 50 roku życia, a 20,9% to bezrobotni bez doświadczenia zawodowego. Niepełnosprawność charakteryzowała jedynie 3,6% bezrobotnych, jednak warto pamiętać, iż ich aktywizacja zawodowa jest utrudniona ze względu na rodzaj i stopień niepełnosprawności, ograniczoną mobilność, a także bariery zewnętrzne – architektoniczne czy komunikacyjne. Dlatego osoby te wymagają szczególnego wsparcia.

Bezrobocie jest szczególnym problemem dla osób młodych, w wieku potencjalnie największej aktywności zawodowej, największej mobilności oraz motywacji do podjęcia zatrudnienia. Część tych osób warunkuje bowiem decyzję o usamodzielnieniu się i założeniu własnej rodziny od zdobycia odpowiedniego zatrudnienia. W świetle danych PUP w Bartoszczach, na koniec 2015 roku wśród zarejestrowanych bezrobotnych z terenu Gminy były 324 osoby (43,7% ogółu) do 34 roku życia.

Wykres 8. Struktura osób bezrobotnych z Gminy Sępólno według wykształcenia (31.12.2015)

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH PUP W BARTOSZCZACH.

Jedną barierą podejmowania aktywności zawodowej może być niskie wykształcenie. Według stanu na koniec grudnia 2015 roku aż 34,5% bezrobotnych posiadało wykształcenie gimnazjalne bądź niższe, natomiast 36,5% zasadnicze zawodowe. Szkołę policealną lub średnią zawodową na ostatnim etapie nauki ukończyło 15,2% bezrobotnych, ogólnokształcącą – 10,0%, a dyplomem ukończenia szkoły wyższej dysponowało w tym okresie jedynie 3,8% zarejestrowanych.

Wraz z nowelizacją ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, na powiatowe urzędy pracy został nałożony obowiązek ustalenia dla każdego bezrobotnego, niezwłocznie po rejestracji, profilu pomocy, oznaczającego właściwy ze względu na jego potrzeby zakres form pomocy. Na koniec grudnia 2015 roku liczba bezrobotnych z terenu Gminy Sępólno z ustalonym profilem pomocy wyniosła 729, z czego:

- ✓ *profil I* oznaczający pośrednictwo pracy i w uzasadnionych przypadkach poradnictwo zawodowe i inne formy pomocy nie został ustalony dla żadnej osoby (!);
- ✓ *profil II* wskazujący na usługi i instrumenty rynku pracy, działania aktywizacyjne oraz inne formy z wyłączeniem Programu Aktywizacja i Integracja – dla 490 osób;
- ✓ *profil III* oznaczający Program Aktywizacja i Integracja, działania aktywizacyjne zlecone przez urząd pracy, programy specjalne, skierowanie do zatrudnienia wspieranego u pracodawcy lub podjęcia pracy w spółdzielni socjalnej zakładanej przez osoby prawne oraz w uzasadnionych przypadkach poradnictwo zawodowe – dla 239 osób.

W świetle powyższych danych, okazuje się, że większość bezrobotnych z terenu Gminy Sępólno będzie wymagała podejmowania szeregu działań, często kompleksowych oraz długoterminowych, w kierunku ich skutecznej aktywizacji.

2.3. Uzależnienia

Uzależnienie jest pojęciem bardzo pojemnym oraz wieloznacznym. Może dotyczyć osób, które nadużywają konkretnych substancji bądź mających silne pragnienie wykonywania jakiejś czynności (tzw. uzależnienie behawioralne). Nałóg utrudnia prawidłowe funkcjonowanie psychiczne, fizyczne i społeczne, co w konsekwencji może prowadzić nawet do wykluczenia społecznego, a także przynosi różne szkody dla osoby uzależnionej, jej najbliższych, a także całego społeczeństwa.

Poważnym problemem społecznym są różne formy uzależnień od substancji psychoaktywnych, zwłaszcza od alkoholu i narkotyków. Wyzwaniem, przed którym stają

władze i służby publiczne, jest również stałe rozszerzanie się rynku nielegalnych substancji, przy czym narkotyki *tradycyjne* są wypierane przez tzw. *dopalacze*. W świetle „Diagnozy społecznej 2013”¹⁵ odsetek osób zażywających narkotyki jest relatywnie niski – wynosi 1,3%, przy czym problemem narkomanii bardziej zagrożeni są mężczyźni, uczniowie i studenci, a także bezrobotni i bierni zawodowo. Dużo większa jest natomiast skala używania alkoholu, aczkolwiek trzeba rozróżnić faktyczne uzależnienie od picia szkodliwego, a także okazjonalnego spożywania. Jak podaje Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, liczba osób uzależnionych od alkoholu w Polsce to ok. 800 tys., zaś osób pijących alkohol szkodliwie nawet 2-2,5 mln¹⁶.

Coraz częściej diagnozowanym problemem są również uzależnienia behawioralne. Dotyczący ich raport¹⁷ informuje, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie, w gry hazardowe grało blisko 25% Polaków w wieku 15 lat i więcej. Ryzyko uzależnienia od hazardu określa się jednak jako „relatywnie niewysokie”, ponieważ dotyczy zaledwie kilku procent populacji. Poważny problem z hazardem ma około 1% Polaków, a niespełna 4% dotyczy umiarkowany stopień zagrożenia uzależnieniem.

Ten sam raport informuje o skali uzależnienia od Internetu. Okazuje się, że zaledwie 0,3% Polaków jest uzależnionych, a 2,5% zagrożonych uzależnieniem. Co jednak istotne, problem dotyczy głównie dzieci i młodzieży w wieku poniżej 25 lat. Wśród nastolatków co dziesiąty należy do grupy zagrożonych lub uzależnionych od Internetu. Opinię, że Internet odgrywa bardzo ważną rolę w życiu młodych ludzi, ilustruje raport z badań zrealizowanych przez CBOS pt. „Młodzież 2013”. Według nich, ponad połowa (51%) badanych uczniów ma poczucie, że życie bez Internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości. Ponadto 47% respondentów przyznaje, że zdarza im się zaniedbywać naukę oraz uzyskiwać gorsze stopnie z powodu nadmiernej ilości czasu spędzanego w Internecie, zaś 46% - że bywają z tego powodu niedospani.

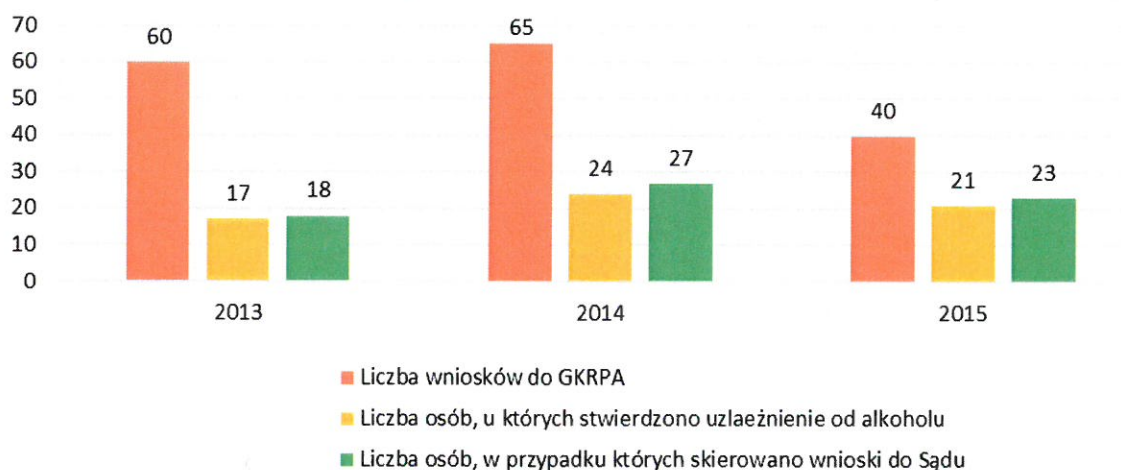
W świetle statystyk MGOPS w Sępopolu w 2015 roku z pomocy społecznej z tytułu alkoholizmu korzystało 37 rodzin (63 osoby w rodzinach), natomiast narkomanii nie wykazano jako tytułu uzyskania pomocy. Do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Sępopolu w 2015 roku wpłynęło 40 wniosków o wszczęcie postępowania w zakresie nadużywania alkoholu wobec 35 osób. Łącznie w okresie 2013-2015 takich wniosków było 165, przy czym opinie stwierdzające uzależnienie od alkoholu wydano w przypadku 62 osób, a do Sądu skierowano wnioski w sprawie zastosowania obowiązku leczenia wobec 68 osób. W analizowanym okresie Sąd wydał postanowienia o zastosowaniu leczenia odwykowego w formie stacjonarnej lub niestacjonarnej w przypadku 75 osób. Dane z Punktu Konsultacyjno-Informacyjnego w Sępopolu wskazują natomiast na to, że w 2015 roku porad udzielono 26 osobom z problemem alkoholowym oraz 26 członkom rodzin osób z problemem alkoholowym.

¹⁵ *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapieński, T. Panek, Warszawa 2014, s. 265.

¹⁶ <http://www.parpa.pl/index.php/analizy-badania-raporty/statystyki>

¹⁷ *Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych*, oprac. B. Badora, M. Gwiazda, M. Herrmann, J. Kalka, J. Moskaiewicz, CBOS, Warszawa 2012, s. 18 i nast.

Wykres 9. Wybrane dane dotyczące działalności GKRPA w Gminie Sępólno w latach 2013-2015

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH GKRPA W SĘPOLU.

Alkohol niejednokrotnie stanowi czynnik sprzyjający popełnianiu wykroczeń i przestępstw, a także powstawaniu i rozwijaniu się konfliktów rodzinnych oraz przemocy domowej. W 2015 roku policja odbyła w Gminie Sępólno 133 interwencje domowe, czyli o 21 więcej niż w 2014 roku. Odnotowano również 21 przypadków prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu, 9 przypadków zakłócania porządku publicznego pod wpływem alkoholu oraz 11 przestępstw popełnionych w związku z alkoholem.

Tabela 7. Wybrane dane dotyczące wykroczeń i przestępstw pod wpływem alkoholu w Gminie Sępólno w latach 2014-2015

Wyszczególnienie	2014	2015
Liczba interwencji domowych	103	133
Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia	14	3
Prowadzenie pojazdów pod wpływem alkoholu	30	21
Zakłócanie porządku publicznego pod wpływem alkoholu	7	9
Popełnione przestępstwa w związku z alkoholem	18	11
Wszczęte postępowania z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	0	1

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH ZAWARTYCH W GMINNYM PROGRAMIE PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH MIASTA I GMINY SĘPOLNO NA 2016 ROK.

Powyższe liczby mogą nie wydawać się duże w odniesieniu do ogólnej liczby mieszkańców Gminy Sępólno. Warto jednak pamiętać, że nie obrazują one rzeczywistej skali problemów związanych z uzależnieniami, które w wielu przypadkach z różnych powodów nigdy nie wyjdą na jaw. Ponadto nadal trudne do rozpoznania i leczenia są uzależnienia behawioralne, które również mogą mieć negatywny wpływ na funkcjonowanie osób nimi dotkniętych oraz ich rodzin.

Bardzo ważne jest, aby budować świadomość społeczną w obszarze uzależnień, rozpoczynając już od najmłodszych mieszkańców Gminy. Na zagrożenie młodzieży uzależnieniami od substancji psychoaktywnych wskazują bowiem wyniki badań społecznych przeprowadzonych w 2014 roku w Gminie Sępólno wśród 42 uczniów klas piątych szkoły podstawowej i 37 uczniów klas drugich gimnazjum. Warto zwrócić uwagę na następujące informacje:

- ✓ po pierwszego papierosa sięgnęło 10,0% chłopców w wieku 11-12 lat; pozostali uczniowie szkoły podstawowej twierdzą że nie mieli jeszcze kontaktu z papierosami;
- ✓ spośród badanych uczniów szkół podstawowych 15,0% chłopców i 14,0% dziewcząt ma za sobą próby spożywania alkoholu; wiek inicjacji to najczęściej 8-10 lat, a pierwszym alkoholem jest zwykle piwo;
- ✓ 15,0% badanych gimnazjalistów deklaruje, że spożywało alkohol po raz pierwszy w wieku 14 lat;
- ✓ do częstego picia alkoholu przyznaje się 13,0% badanych gimnazjalistek;
- ✓ według 17,0% badanych uczniów gimnazjum i 63,0% badanych uczennic zdobycie marihuany byłoby łatwe lub bardzo łatwe;
- ✓ wszyscy badani gimnazjaliści twierdzą, że nie mieli kontaktu z dopalaczami¹⁸.

Przytoczone wyżej wyniki badań wskazują na to, że papierosy, alkohol czy narkotyki są obecne w życiu młodych ludzi. Jeżeli sami jeszcze ich nie próbowali, to zwykle mają w swoim bliskim otoczeniu osoby, które już to zrobiły. Świadomość młodzieży w zakresie ryzyka, jakie niosą za sobą substancje psychoaktywne, jest wciąż niewystarczająca w kontekście powszechności ich występowania oraz wpływu grupy rówieśniczej.

2.4. Przemoc w rodzinie

Przemoc w rodzinie w świetle art. 2 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, oznacza jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Przemoc domowa może przyjmować różnorodne formy, w tym m.in.:

- ✓ fizyczną np. wymierzanie policzków, bicie, kopanie;
- ✓ seksualną, polegającą na zmuszaniu do określonych zachowań i kontaktów seksualnych;
- ✓ psychiczną – słowne lub niewerbalne groźby użycia przemocy wobec osoby lub tego, co do niej należy, m.in. zastraszanie, poniżanie, ubliżanie, szantaż;
- ✓ ekonomiczną/materialną oznaczającą odmawianie lub ograniczanie dostępu do wspólnych środków finansowych, odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie bądź ograniczanie podjęcia pracy zarobkowej, niszczenie przedmiotów itp.

Powyższa definicja zawiera cztery podstawowe elementy, które charakteryzują przemoc w rodzinie: intencjonalność, dysproporcję sił, naruszanie praw i dóbr osobistych oraz powodowanie cierpienia i szkód. Stosowanie przemocy przez jednego z członków rodziny destabilizuje funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Jej skutkiem mogą być nie tylko bezpośrednie szkody w sferze zdrowia fizycznego i psychicznego, ale także długotrwałe negatywne konsekwencje dla rozwoju dzieci. Specyfika tego zjawiska powoduje, iż jest ono trudne do rozpoznania. Niejednokrotnie ofiary trzymają je w tajemnicy ze względu na

¹⁸ Badanie zrealizowane przez Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych „Młodzi i substancje psychoaktywne”. Bardziej szczegółowe wyniki zostały zawarte w Gminnym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych Miasta i Gminy Sępólno na 2016 rok.

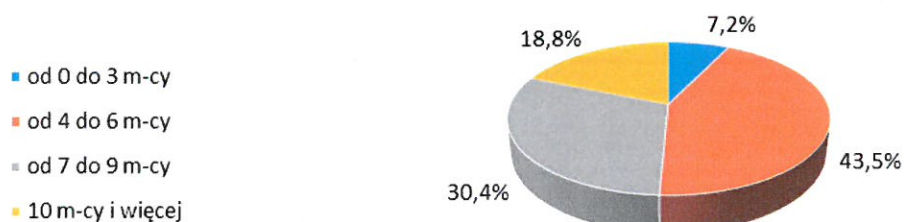
związek emocjonalny ze sprawcą, obawę przed ostracyzmem społecznym, brak wiary w możliwość zmiany sytuacji czy traktowanie przemocy jako prywatnej sprawy rodziny. Podobnie jak w przypadku uzależnień, również przemoc w rodzinie musi być badana na podstawie fragmentarycznych danych z różnych źródeł.

Statystyki MGOPS w Sępopolu wskazują, że z pomocy społecznej z tytułu przemocy w rodzinie skorzystało 5 rodzin (15 osób w rodzinach), czyli o 2 rodziny więcej niż w 2013 roku. W ramach Punktu Konsultacyjno-Informacyjnego w Sępopolu pomocy udzielono 25 osobom doświadczającym przemocy w rodzinie oraz 6 osobom stosującym przemoc.

W przypadku, gdy w rodzinie wystąpi zjawisko przemocy, może zostać wszczęta procedura Niebieskiej Karty. Służy ona rozpoznaniu zaburzeń życia rodzinnego wywołanych przemocą, ułożeniu planu pomocy oraz podjęciu działań interwencyjnych. Do jej realizacji zobligowani są przedstawiciele policji, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, oświaty i GKRPA. W 2015 roku do Zespołu Interdyscyplinarnego wpłynęło 27 Niebieskich Kart, a w całym analizowanym okresie – 91 Kart. Corocznie najwięcej NK zakładanych jest przez przedstawicieli policji.

W świetle informacji z 30 Kart założonych w 2014 roku, przemocy w rodzinie doświadczali przede wszystkim kobiety (23), jednak było również siedmiu mężczyzn dotkniętych tym problemem. W dwóch przypadkach dotyczył on dzieci – nieletnich i dorosłych. Przemoc stosowana była najczęściej przez partnera (16), a w dalszej kolejności przez dorosłe dziecko wobec rodzica (8) oraz po jednym przypadku – przez rodzeństwo i przez rodzica wobec dorosłego dziecka. W dziesięciu przypadkach świadkami stosowania przemocy były nieletnie dzieci.

Wykres 10. Czas trwania procedury Niebieskiej Karty w Gminie Sępopol w latach 2012-2014

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH ZI.

Czas trwania procedury Niebieskiej Karty jest zróżnicowany, w zależności m.in. od złożoności sytuacji problemowej. W latach 2012-2014 największa część Niebieskich Kart (43,5%) prowadzona była przez okres od 4 do 6 miesięcy, a następnie od 7 do 9 miesięcy (30,4%) i od 10 miesięcy wzwyż (18,8%). Jedynie 7,2% Kart zostało zakończonych w okresie do 3 miesięcy.

2.5. Najważniejsze wnioski i rekomendacje

W świetle przeprowadzonych analiz, Gmina Sępopol to jednostka z potencjałem rozwojowym, ale jednocześnie z wieloma problemami i dysfunkcjami społecznymi. Warto mieć na uwadze, że wykorzystanie szans rozwojowych Gminy nie będzie w pełni możliwe bez odwrócenia bądź łagodzenia procesów i tendencji, które w przyszłości mogą przynosić negatywne skutki dla całego społeczeństwa Gminy. Najważniejsze wyzwania w zakresie rozwoju społecznego Gminy Sępopol w najbliższych latach będą stanowić:

- ✓ systematyczny ubytek ludności, następujący na skutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz migracji mieszkańców;

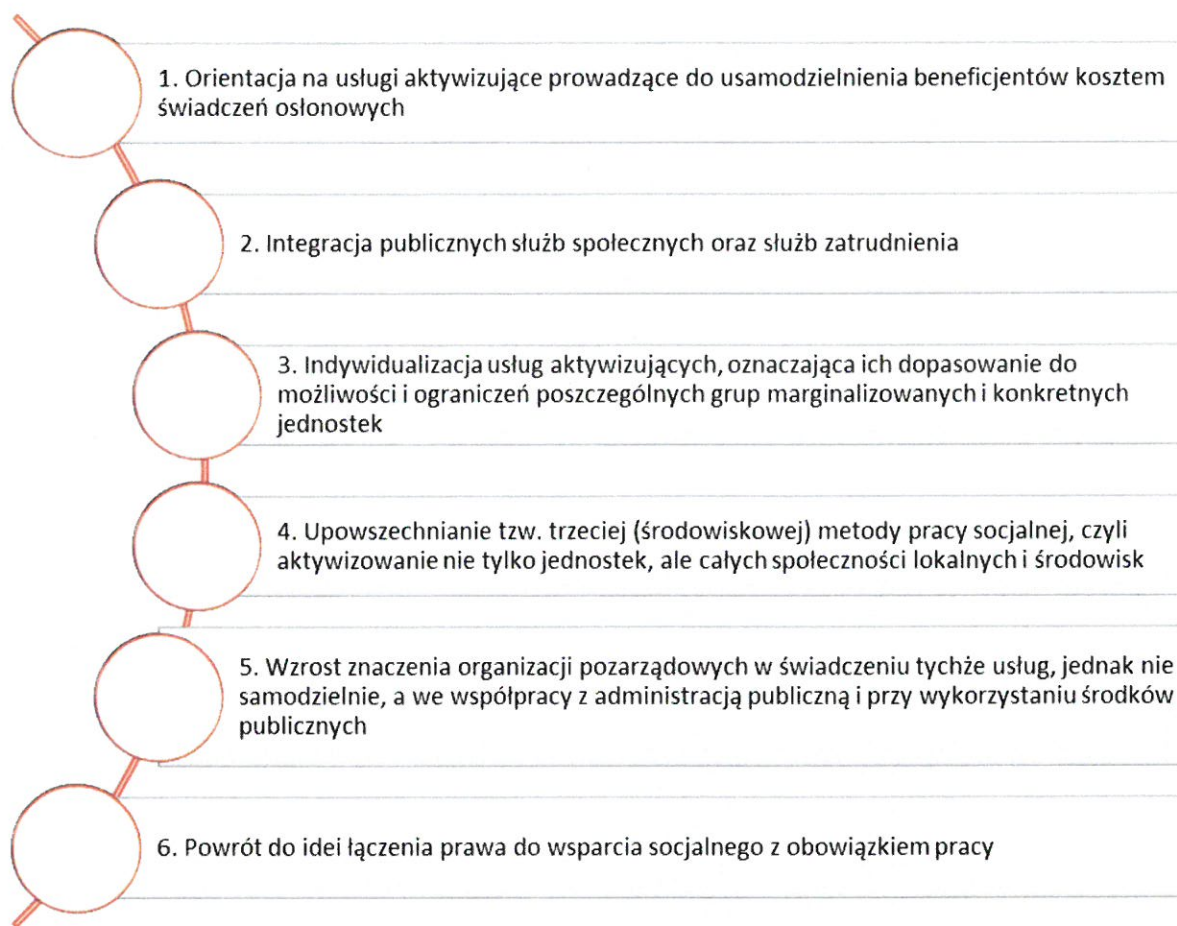
- ✓ pogłębianie się procesu *starzenia się* społeczeństwa, związane ze wzrostem odsetka osób w wieku poprodukcyjnym, a spadkiem – w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym;
- ✓ niewielki potencjał zatrudnieniowy lokalnego rynku pracy, wynikający z niskiego nasycenia podmiotami gospodarczymi, przewagi mikro- i małych przedsiębiorstw, coraz mniejszego zapotrzebowania rolnictwa na pracę ludzkich rąk oraz bliskości *szarej strefy*;
- ✓ niewystarczająca aktywność społeczna mieszkańców, wyrażająca się m.in. w niewielkiej liczbie aktywnych organizacji pozarządowych;
- ✓ wysoka skala korzystania mieszkańców z pomocy społecznej, w tym z tytułu bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz potrzeby ochrony macierzyństwa;
- ✓ długotrwałe bezrobocie, wynikające niejednokrotnie z szeregu barier, takich jak niepełnosprawność, brak kwalifikacji zawodowych, brak doświadczenia zawodowego czy starszy wiek, ale prawdopodobnie również z braku motywacji do zatrudnienia;
- ✓ problemy i dysfunkcje rodzin związane z uzależnieniami i przemocą stosowaną przez członka rodziny.

Wskazane wyżej problemy i dysfunkcje w większości można odnieść do jednego z najważniejszych obecnie wyzwań dla lokalnej polityki społecznej, jakim jest wykluczenie społeczne. W świetle definicji zaproponowanej w *Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski* z 2004 roku, dotyczy ono osób i grup, które:

- ✓ nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im normalną pozycję społeczną, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny;
- ✓ nie posiadają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie;
- ✓ posiadają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych (np. ze względu na zaistnienie niepełnosprawności, długotrwałej choroby, uzależnienia);
- ✓ są przedmiotem niszczącego działania innych osób lub podmiotów (polegającego na stosowaniu przemocy, szantażu, dyskryminacji itp.);
- ✓ żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (ubóstwo materialne).

Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i kumulatywnym, ponieważ jego przejawy występują zwykle w tych samych gospodarstwach domowych. W odpowiedzi na nie, lokalna polityka społeczna powinna uwzględniać w szczególności następujące rozwiązania¹⁹:

¹⁹ A. Karwacki, M. Rymsza, *Meandry upowszechniania koncepcji aktywnej polityki społecznej w Polsce*, w: *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*, red. M. Grewiński, M. Rymsza, Warszawa 2011, s. 31-32.

Efektywne rozwiązywanie problemów społecznych będzie wymagać podejmowania działań: 1) zapobiegawczych, służących wczesnemu wykrywaniu *objawów* dysfunkcji; edukacji i informowaniu społeczeństwa w zakresie m.in. zagrożeń społecznych i możliwości ich zapobiegania i likwidowania; 2) prewencyjnych i terapeutycznych, a także 3) pobudzających aktywność społeczną i zawodową mieszkańców. Działania te powinny iść w parze ze zrównoważonym rozwojem Gminy Sępól, uwzględniającym, obok kierunków gospodarczych nastawionych na wzrost liczby miejsc pracy i atrakcyjność inwestycyjną gminy, również kierunki wspierające budowę aktywnego i świadomego społeczeństwa.

Zmiany w zakresie zmian objętych Strategią można prognozować dwojako. Zaplanowane cele i kierunki działań mają służyć szeroko rozumianemu rozwojowi społecznemu Gminy, w tym przede wszystkim zwiększaniu świadomości społecznej w różnych dziedzinach życia, wzroście aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców, poprawie sytuacji rodzin, zapobieganiu i łagodzeniu negatywnych skutków dysfunkcji społecznych. Podjęte w tych kierunkach działania w długoterminowej perspektywie przyczynią się do poprawy jakości życia mieszkańców.

Drugi kierunek prognozowania zakłada, że właściwe działania nie zostaną podjęte. Dla Gminy Sępól może to oznaczać pogłębianie się istniejących problemów, a także powstawanie nowych dysfunkcji, destabilizujących życie osobiste, rodzinne, zawodowe i społeczne mieszkańców Gminy. W konsekwencji zwiększą się obszary wykluczenia społecznego, będzie rosła również skala bierności mieszkańców oraz ich roszczeniowość.

3. Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju społecznego

3.1. Uwarunkowania prawne i programowe

Samorząd gminy jest zobowiązany do opracowania i realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych na mocy art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, która wskazuje jednocześnie elementy składowe tego dokumentu takie jak:

- ✓ diagnoza sytuacji społecznej,
- ✓ prognoza zmian w okresie objętym strategią,
- ✓ określenie celów strategicznych, kierunków niezbędnych działań, sposobu realizacji, ram finansowych oraz wskaźników realizacji działań.

W świetle ustawy, Strategia powinna w szczególny sposób uwzględniać programy pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, a także inne, mające na celu integrację osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.

Obszar lokalnej polityki społecznej kształtują również inne akty normatywne w randze ustawy, wśród których należy wymienić w szczególności:

- ✓ ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1515 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 332 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 1356 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 124 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375);
- ✓ ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 149 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 114 ze zm.);

- ✓ ustawę z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 966 ze zm.);
- ✓ ustawę z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 859);
- ✓ ustawę z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 195).

Szczególne znaczenie w zakresie przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym, z uwagi na ich implementację w polskich przepisach i dokumentach strategicznych, mają rozwiązania przyjmowane przez organy Unii Europejskiej. Należy tu wskazać przede wszystkim dokument *Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, stanowiący długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej. Podkreśla on potrzebę wspólnego działania państw członkowskich na rzecz wychodzenia z kryzysu oraz wdrażania reform umożliwiających stawienie czoła wyzwaniom związanym z globalizacją, starzeniem się społeczeństw oraz rosnącą potrzebą racjonalnego wykorzystywania zasobów. Osiągnięciu tych założeń mają służyć trzy podstawowe, wzajemnie wzmacniające się priorytety:

- ✓ wzrost inteligentny – oparty na wiedzy i innowacjach;
- ✓ wzrost zrównoważony – transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej;
- ✓ wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Na szczeblu krajowym istotne znaczenie ma *Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*. Wyznacza ona trzy obszary strategiczne: *Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka oraz Spójność społeczna i terytorialna*, w których koncentrują się główne działania władz publicznych. Programowanie rozwoju społecznego gminy powinno uwzględniać w szczególności założenia trzeciego obszaru, na który składają się trzy cele oraz odpowiadające im priorytetowe kierunki interwencji:

- 1) integracja społeczna – zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych;
- 2) zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych – podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych;
- 3) wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.

Istotnym dokumentem programowym na szczeblu centralnym, dotyczącym rozwiązywania problemów społecznych, jest *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji*, którego główny cel stanowi zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym o 1,5 mln oraz wzrost spójności społecznej. Jego realizacji będzie służyć pięć celów operacyjnych:

- 1) Usługi dla aktywności i profilaktyki – ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży;
- 2) Gwarancje dla przyszłości młodzieży – stworzenie szansy dla młodzieży w wejściu na rynek pracy i tworzeniu rodzin;

- 3) Aktywna osoba, zintegrowana rodzina, odpowiedzialne lokalne środowisko;
- 4) Zapobieganie niepewności mieszkaniowej;
- 5) Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni.

Na poziomie regionalnym cele i zadania samorządów, instytucji pomocy społecznej i służb zatrudnienia oraz podmiotów niepublicznych w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu określa *Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku*. Zawarta w niej wizja rozwoju społecznego wskazuje na społeczeństwo lepiej zintegrowane; aktywne społecznie bez względu na wiek, bardziej aktywne zawodowo i godziwie zarabiające na życie; lepiej wykształcone; w większym stopniu otwarte na zmiany; bardziej bezpieczne w wymiarze socjalnym i publicznym oraz zdrowsze dzięki profilaktyce i dostępnej opiece zdrowotnej.

W odpowiedzi na dominujące problemy regionu takie jak dysfunkcje w rodzinach, wzrost zagrożenia marginalizacją zawodową i społeczną, a także małą aktywność lokalnych społeczności, strategia zakłada:

- ✓ tworzenie warunków do możliwie pełnego rozwoju rodziny i do właściwego jej funkcjonowania;
- ✓ stworzenie możliwości wyjścia z izolacji społecznej oraz integrację z otoczeniem w szczególności osób niepełnosprawnych, starszych, uzależnionych, ofiar przemocy, bezdomnych i innych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej;
- ✓ wspieranie bezrobotnych mieszkańców regionu, w celu zwiększenia ich aktywności edukacyjnej, podniesieniu potencjału zawodowego oraz podjęciu pracy;
- ✓ wzmocnienie postaw prospołecznych, rozwój kompetencji społecznych i umiejętności współpracy poszczególnych jednostek i grup na rzecz własnego otoczenia.

Warto również uwzględnić uwarunkowania zawarte w szczegółowych programach wojewódzkich, takich jak m.in.:

- ✓ Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020;
- ✓ Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Warmia i Mazury 2015-2020;
- ✓ Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014-2020;
- ✓ Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2015-2020;
- ✓ Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w Województwie Warmińsko-Mazurskim na lata 2013-2017.

Istotnych wskazań dla lokalnej polityki społecznej należy również poszukiwać w powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych. Jest ona obecnie w trakcie opracowywania, co oznacza, że gdy zostanie przyjęta, wskazana będzie weryfikacja spójności celów obu dokumentów.

3.2. Wartości i zasady horyzontalne

Zasady horyzontalne Strategii wyznaczają akceptowany sposób myślenia, wartościując metody działania służące osiągnięciu jej założeń oraz określają ramy, w których realizowana jest gminna polityka społeczna. Mają one charakter przekrojowy, co oznacza, że powinny być obecne na wszystkich poziomach wdrażania strategii: decyzyjnym, realizacyjnym, ewaluacji,

nadzoru i kontroli. Wśród głównych zasad horyzontalnych należy wskazać zrównoważony rozwój, równość szans oraz dobre rządzenie.

Zasada zrównoważonego rozwoju opiera się na założeniu, że prawo do zaspokojenia potrzeb i aspiracji rozwojowych pokoleń żyjących współcześnie powinno być realizowane bez ograniczania tego prawa dla kolejnych generacji. Oznacza to, że rozwój cywilizacyjny i gospodarczy nie powinien odbywać się kosztem nieodnawialnych zasobów oraz niszczenia środowiska, a proces postępujących zmian powinien zapewniać równowagę pomiędzy zaspokajaniem podstawowych potrzeb ludzkich a racjonalnym korzystaniem z zasobów naturalnych. Zrównoważony rozwój wymaga więc traktowania zasobów naturalnych jak ograniczonych zasobów gospodarczych oraz wykorzystywania kapitału przyrodniczego w sposób pozwalający na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej.

Zasada równości szans oznacza prawo wszystkich mieszkańców do równego (sprawiedliwego) dostępu do różnych życiowych możliwości, np. edukacji, kultury, rynku pracy. Z równością szans związany jest ściśle zakaz dyskryminacji (np. ze względu na płeć, wiek, wyznanie religijne czy narodowość) gwarantowany prawami człowieka. Jednakże równość szans idzie dalej, bowiem w obszarze planowania, realizacji i ewaluacji polityk publicznych zakłada włączenie *równościowej* perspektywy, czyli dokonywanie oceny wpływu tych polityk na warunki życia różnych grup społecznych, w szczególności kobiet i mężczyzn, osób niepełnosprawnych oraz innych grup marginalizowanych (ze względu na wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania itd). Zasada równości szans nakłada zatem obowiązek tworzenia przez władze publiczne, w tym samorządy lokalne, warunków do równego uczestnictwa w życiu publicznym przez wszystkich mieszkańców.

Dobre rządzenie w różnych ujęciach i definicjach tej zasady odnosi się do dwóch kwestii: z jednej strony do funkcjonowania władz politycznych i administracji, a z drugiej – do włączania w procesy decyzyjne organizacji pozarządowych, grup społecznych oraz grup interesów. Urzeczywistnianie tej zasady powinno oznaczać m.in. zapewnienie transparentności działań instytucji rządowych, otwartość administracji na dialog z organizacjami społecznymi oraz nacisk na efektywność realizowanych polityk publicznych, zwłaszcza pod kątem ich celów.

4. Strategia działań na lata 2016-2023

4.1. Cele i kierunki działań

Samorząd gminny, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Polsce, stanowi prawny związek społeczności powołany w celu samodzielnego wykonywania zadań publicznych służących zaspokajaniu zbiorowych potrzeb lokalnej wspólnoty. Zadania własne gminy obejmują bardzo szeroki zakres spraw dotyczących m.in.:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych;
- utrzymania czystości i porządku, urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych;
- zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- lokalnego transportu zbiorowego;
- porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego;
- edukacji publicznej, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;
- polityki prorodzinnej, wspierania rodziny oraz pomocy społecznej²⁰.

Ogólnie rzecz biorąc, nadrzędnym celem samorządu gminnego jest tworzenie optymalnych warunków zamieszkania oraz gospodarowania, z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska przyrodniczego jako dobra o znaczeniu ponadlokalnym.

²⁰ Podstawowe zadania gminy wymienia art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

Cele lokalnej polityki społecznej określone w niniejszej strategii wpisują się zatem w misję funkcjonowania Gminy Sępól. Całościowa strategia rozwoju gminy²¹ zakłada stałą poprawę jakości i warunków życia mieszkańców, wzmacnianie potencjału i różnorodności branż gospodarki, a także podnoszenie atrakcyjności gminy dla gości, turystów i inwestorów. Strategia rozwiązywania problemów społecznych, stanowiąca element strategii rozwoju, koncentruje się na człowieku jako indywidualnej osobie, członku danej rodziny, mniejszej społeczności (osiedle, miejscowość, sołectwo) oraz całej wspólnoty gminnej. W tym kontekście kluczowego znaczenia nabierają zagadnienia związane z efektywnym funkcjonowaniem mieszkańców w otoczeniu rodzinnym, społecznym i zawodowym, zaś gmina, we współpracy z partnerami, powinna wspierać tworzenie odpowiednich do tego warunków, przede wszystkim poprzez dostęp do wysokiej jakości, różnorodnych usług społecznych.

Biorąc pod uwagę powyższe, sformułowano następujący **cel nadrzędny Strategii**:

Wzmocnienie potencjału osób i rodzin zamieszkujących Miasto i Gminę Sępól oraz dostępności usług społecznych, służące poprawie funkcjonowania mieszkańców w środowisku rodzinnym, zawodowym i społecznym.

Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji celów strategicznych i szczegółowych, przypisanych do określonych priorytetów oraz wynikających z przyjętej wizji pożądanych zmian w każdym z nich.

Priorytet I. Zapobieganie bezrobociu, ubóstwu i problemom mieszkaniowym

WIZJA (kierunek oczekiwanych)	Mieszkańcy Miasta i Gminy są samodzielni, zaradni oraz odpowiedzialni za siebie i swoich najbliższych. Osoby w wieku aktywności zawodowej posiadają wykształcenie i kwalifikacje
--	--

²¹ Pojęcie „strategia rozwoju gminy” zostało użyte tu w szerszym znaczeniu jako zbiór różnych dokumentów planistycznych oraz zamierzeń władz samorządowych, ponieważ w czasie opracowywania i uchwalania niniejszego dokumentu gmina Sępól nie posiadała strategii rozwoju w formie pisemnej.

zmian):	potrzebne na rynku pracy, a także wykazują gotowość do podejmowania zatrudnienia lub prowadzenia własnej firmy, również w sektorze ekonomii społecznej. Praca zawodowa stanowi dla osób i rodzin źródło utrzymania, a także przestrzeń do kontaktów społecznych i samorealizacji. Gospodarstwa domowe posiadają dostateczne warunki materialne do zaspokojenia podstawowych potrzeb takich jak mieszkanie, wyżywienie i ubranie, stanowiących warunków aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie.
Cel strategiczny:	1. Zmniejszenie obszarów wykluczenia osób i rodzin związanych z bezrobociem, ubóstwem materialnym oraz niepewnością mieszkaniową.
Cele szczegółowe:	1.1. Wzmacnianie kompetencji sprzyjających aktywności zawodowej, przedsiębiorczości oraz samodzielności i zaradności życiowej. 1.2. Ułatwianie dostępu do rynku pracy osobom bezrobotnym znajdującym się w szczególnie trudnej sytuacji. 1.3. Wspieranie osób i rodzin w zapewnieniu odpowiednich warunków socjalno-bytowych.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi i ich rodzinami, w tym w oparciu o kontrakt socjalny i projekt socjalny.
- 2) Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w Bartoszycach i innymi instytucjami rynku pracy w zakresie aktywizacji zawodowej mieszkańców gminy, w szczególności osób należących do grup *defaworyzowanych*, m.in. poprzez udostępnianie informacji o wolnych miejscach pracy, doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy, szkolenia i kursy zawodowe, staże, prace społecznie użyteczne.
- 3) Upowszechnianie wiedzy o ekonomii społecznej oraz możliwości uzyskania wsparcia przez osoby planujące prowadzić działalność gospodarczą w ramach spółdzielni socjalnej, fundacji lub stowarzyszenia (poprzez prelekcje, szkolenia, publikacje w mediach lokalnych itp.).
- 4) Rozwój usług opieki nad dziećmi do 6 roku życia w różnych formach (np. żłobki, kluby dziecięce, dzienni opiekunowie, przedszkola i punkty przedszkolne), jako instrumentu ułatwiającego godzenie obowiązków zawodowych z pełnieniem ról rodzinnych, zwłaszcza dla kobiet mających trudności z powrotem lub wejściem na rynek pracy w związku z urodzeniem i wychowaniem dziecka.
- 5) Wspieranie mieszkańców gminy przejawiających trudności w zakresie prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego oraz rozwiązywania problemów socjalno-bytowych i finansowych, poprzez organizację poradnictwa, szkoleń i treningów służących nabywaniu umiejętności oraz kształtowaniu odpowiednich postaw.
- 6) Udzielanie wsparcia finansowego oraz świadczeń w naturze rodzinom i osobom znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, w szczególności niezaradnym życiowo z powodu niepełnosprawności, rodzinom wielodzietnym i niepełnym, bezdomnym, dotkniętym zdarzeniami losowymi, klęskami żywiołowymi lub ekologicznymi.
- 7) Inicjowanie programów na rzecz zwiększania dostępności mieszkań dobrej jakości (w tym w ramach zasobów komunalnych) oraz prewencji przed utratą mieszkania i eksmisją.

Okres realizacji działań: 2016-2023 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba mieszkańców gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) korzystających z pomocy społecznej z powodu bezrobocia, bezdomności, zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych i ekologicznych (*źródło danych: MGOPS*).
- Liczba mieszkańców gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach), którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne (*MGOPS*).
- Liczba rodzin oraz osób w rodzinach objętych pracą socjalną (*MGOPS*).
- Liczba mieszkańców gminy w podziale na kobiety i mężczyzn zarejestrowanych jako osoby bezrobotne (wg stanu na koniec roku), z uwzględnieniem osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy²² oraz według ustalonych profili pomocy (*PUP Bartoszyce*).
- Liczba podmiotów gospodarczych mających siedzibę na terenie gminy, w tym w formie jednoosobowej działalności gospodarczej, spółdzielni socjalnej lub organizacji pozarządowej prowadzącej działalność gospodarczą (*GUS, KRS*).
- Odsetek (w %) bezrobotnych w ogólnej liczbie mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym (*GUS*).
- Liczba mieszkańców gminy, którzy ukończyli różne formy aktywizacji zawodowej oraz podjęli zatrudnienie lub samozatrudnienie (*PUP, inne instytucje rynku pracy*).
- Liczba działających na terenie gminy instytucjonalnych form opieki i wychowania dzieci do 6 roku życia oraz liczba dzieci korzystających.
- Liczba mieszkań komunalnych oraz mieszkań (lokalii) socjalnych będących w zasobie gminy (*Urząd Miejski*).

Priorytet II. Wspieranie prawidłowego funkcjonowania rodzin oraz rozwoju dzieci i młodzieży

WIZJA (kierunek oczekiwanych zmian):	Rodziny zamieszkujące Miasto i Gminę zapewniają swoim członkom odpowiednią opiekę i wychowanie, a także stymulują ich do rozwoju emocjonalnego, intelektualnego i fizycznego. Poprawne relacje pomiędzy rodzicami, dziećmi i innymi dorosłymi członkami rodziny, oparte na wzajemnym szacunku, zaufaniu, szczerości i odpowiedzialności, stanowią podstawę do pomnażania kapitału życiowego niezbędnego do pełnienia ról społecznych. Rodziny potrafią rozpoznawać sytuacje trudne i kryzysy oraz je przezwyciężać, wykorzystując własne zasoby i uprawnienia, a jeżeli nie jest to możliwe, chętnie korzystają ze wsparcia specjalistów. Dzieci i młodzież mają stworzone odpowiednie warunki opiekuńczo-wychowawcze w rodzinach, a ponadto mogą korzystać z szerokiej oferty aktywności w sferze edukacyjnej, kulturalnej i sportowej proponowanej przez lokalne instytucje i organizacje społeczne. Dzięki temu nabywają wiedzę, praktyczne umiejętności z różnych dziedzin, a także kształtują
--	--

²² Są to osoby długotrwale bezrobotne, osoby do 30 i po 50 roku życia, osoby korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej, osoby niepełnosprawne, a także osoby posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia.

	postawy prozdrowotne, prospołeczne i przedsiębiorcze – a w konsekwencji rozwijają się w sposób wszechstronny. Młodzież zamieszkująca gminę jest przygotowana do wyzwań dorosłego życia, przede wszystkim do efektywnego pełnienia ról rodzinnych, społecznych i zawodowych.
Cel strategiczny:	2. Wzmocnienie rodzin w wypełnianiu podstawowych funkcji, w szczególności w sferze opieki i wychowania dzieci i młodzieży.
Cele szczegółowe:	2.1. Wzrost kompetencji rodziców oraz prawnych opiekunów w zakresie należytej opieki i wychowania dzieci. 2.2. Zmniejszenie częstości występowania sytuacji trudnych w rodzinie, w tym przemocy domowej i kryzysów. 2.3. Zapewnienie dzieciom i młodzieży dobrych warunków do życia i wszechstronnego rozwoju.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja na terenie gminy akcji społecznych (również w ramach kampanii ogólnopolskich i regionalnych) oraz różnorodnych form edukacji służących podnoszeniu świadomości rodzicielskiej, nabywaniu kompetencji związanych z pełnieniem ról rodzinnych, a także uwrażliwiających mieszkańców na problem przemocy w rodzinie i inne dysfunkcje (np. zajęcia w ramach „Szkoły dla rodziców i wychowawców”, spotkania i konsultacje ze specjalistami, broszury informacyjne, artykuły w prasie lokalnej).
- 2) Pedagogizacja rodziców w szczególności w zakresie roli wychowawczej, potrzeb psychicznych dziecka, znaczenia wspólnego spędzania czasu, stosowania kar i pochwał oraz świadomości zagrożeń społecznych, a także wzmocnienie współpracy placówek oświatowych z rodzicami dzieci uczęszczających do szkół.
- 3) Zapewnienie wsparcia rodzinom doświadczającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w tym zwłaszcza zagrożonym odebraniem dzieci i umieszczeniem w pieczy zastępczej, w postaci:
 - pracy socjalnej oraz asystentury rodzinnej;
 - pomocy rodzin wspierających i wolontariuszy;
 - organizacji grup samopomocowych;
 - placówek wsparcia dziennego dla rodzin, działających w formie opiekuńczej, specjalistycznej lub pracy podwórkowej.
- 4) Rozwój poradnictwa specjalistycznego, w szczególności prawnego, psychologicznego i rodzinnego, w tym terapii rodzinnej, świadczonego osobom i rodzinom, które wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych lub znajdują się w sytuacji kryzysowej.
- 5) Monitorowanie sytuacji rodzin zagrożonych dysfunkcjami lub już doświadczających poważnych problemów, a także podejmowanie działań interwencyjnych, terapeutycznych i kompensacyjnych w ścisłej współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, policją, placówkami oświaty i ochrony zdrowia, organizacjami pozarządowymi i kościelnymi, osobami prywatnymi i innymi podmiotami (w zależności od konkretnego przypadku).

- 6) Położenie większego nacisku w kształceniu dzieci i młodzieży na rozwijanie kompetencji kluczowych²³, umiejętności interpersonalnych oraz postaw aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, z wykorzystaniem aktywizujących metod pracy oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK).
- 7) Organizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych w formach atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży, takich jak warsztaty, koła zainteresowań, konkursy, turnieje sportowe, wycieczki, obozy edukacyjne czy wymiany międzynarodowe, służących doskonaleniu wiedzy i umiejętności oraz rozwijających pasje i zainteresowania.
- 8) Zapewnienie możliwości korzystania ze wsparcia psychologa oraz doradcy zawodowego przez dzieci i młodzież w wieku gimnazjalnym w stopniu uwzględniającym ich potrzeby rozwojowe.

Okres realizacji działań: 2016-2023 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba mieszkańców gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, potrzeby ochrony macierzyństwa, w tym wielodzietności oraz z powodu przemocy w rodzinie (*źródło danych: MGOPS*).
- Liczba rodzin i osób w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny (*MGOPS*).
- Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy rodzin wspierających i wolontariuszy; grup samopomocowych; placówek wsparcia dziennego dla rodzin; poradnictwa specjalistycznego (*MGOPS*).
- Liczba przeprowadzonych akcji społecznych oraz różnych form edukacji, w tym upowszechniających wiedzę na temat problemu przemocy w rodzinie i innych dysfunkcji (*podmioty realizujące*).
- Liczba interwencji domowych policji, w tym liczba interwencji, w trakcie których stwierdzono przemoc w rodzinie (*Komenda Powiatowa Policji w Bartoszycach*).
- Liczba założonych Niebieskich Kart przekazanych do rozpatrzenia przez Zespół Interdyscyplinarny ds. przemocy w rodzinie (*Zespół Interdyscyplinarny*).
- Liczba dzieci z terenu gminy umieszczonych w pieczy zastępczej (*MGOPS, PCPR*).
- Liczba dzieci, które po pobycie w pieczy zastępczej powróciły do rodziny biologicznej (*MGOPS, PCPR*).
- Liczba dzieci i młodzieży uczęszczającej na zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne (*placówki oświatowe i podmioty prowadzące zajęcia*).

Priorytet III. Włączenie społeczne osób starszych, chorych i niepełnosprawnych

WIZJA (kierunek oczekiwanych zmian):	Osoby starsze, chore i niepełnosprawne są pełnoprawnymi i aktywnymi uczestnikami życia społecznego. Zarówno starzenie się organizmu, jak i ograniczenie jego sprawności spowodowane przez niepełnosprawność albo ciężką i/lub długotrwałą chorobę, są traktowane jako naturalny proces i element życia, nie stanowiący czynnika uzasadniającego marginalizację tych osób i ich rodzin. W
--	--

²³ Wśród kompetencji kluczowych można wymienić w szczególności umiejętność porozumiewania się w języku ojczystym i w językach obcych, kompetencje matematyczne, naukowo-techniczne i informatyczne, umiejętność uczenia się, kreatywność, kooperację i przedsiębiorczość.

	związku z tym osoby starsze, chore i niepełnosprawne mają motywację do działania oraz możliwości podejmowania aktywności społecznej, edukacyjnej i zawodowej w takim stopniu, na jaki pozwala im stan zdrowia. Żyją w otoczeniu swoich rodzin i przyjaciół, wspierane przez lokalną społeczność, której również mogą wiele dać: doświadczenie, pomysły, wiedzę i swój czas. Natomiast osoby, którym stan zdrowia ogranicza sprawność oraz uniemożliwia podejmowanie aktywności, korzystają z szerokiej oferty pomocy i wsparcia.
Cel strategiczny:	3. Poprawa jakości życia osób starszych, ciężko lub przewlekłe chorych oraz osób z niepełnosprawnością w środowisku lokalnym.
Cele szczegółowe:	3.1. Zapewnienie dostępności różnych form opieki i wsparcia dla osób o ograniczonej samodzielności. 3.2. Rozwój wszechstronnej aktywności osób starszych, chorych oraz niepełnosprawnych. 3.3. Zwiększenie świadomości społecznej w zakresie problemów i potrzeb osób starszych, chorych oraz niepełnosprawnych.

Główne kierunki działań:

- 1) Zapewnienie na terenie gminy wysokiej jakości usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, dostępności miejsc w ośrodkach wsparcia dziennego, mieszkaniach chronionych, a także pomocy sąsiedzkiej i wolontariatu na rzecz osób w podeszłym wieku, przewlekłe chorych i niepełnosprawnych, zwłaszcza samotnych i ubogich, w celu jak najdłuższego utrzymania ich w lokalnym środowisku (zamiast kierowania do domów pomocy społecznej).
- 2) Likwidacja barier architektonicznych, komunikacyjnych oraz transportowych utrudniających osobom niepełnosprawnym poruszanie się w przestrzeni publicznej oraz w miejscu zamieszkania.
- 3) Wspieranie różnorodnych form aktywności zawodowej, społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej osób starszych i niepełnosprawnych, w tym m.in. zajęć rozwijających pasje i zainteresowania, wycieczek i wyjazdów kulturalnych, pogadanek dotyczących bezpieczeństwa fizycznego i materialnego, a także kursów i szkoleń podnoszących kompetencje cyfrowe niezbędne do radzenia sobie w z informatyzowanym społeczeństwie.
- 4) Realizacja programów edukacyjnych, kampanii oraz akcji informacyjnych dotyczących potrzeb i problemów osób starszych, niepełnosprawnych i przewlekłe chorych, służących przełamywaniu stereotypów społecznych oraz integracji tych grup.
- 5) Upowszechnianie informacji o uprawnieniach oraz o różnych dostępnych formach pomocy przysługujących osobom starszym, niepełnosprawnym i przewlekłe chorym, a także ich rodzinom – w ścisłej współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, placówkami oświaty i ochrony zdrowia, organizacjami pozarządowymi i kościelnymi, osobami prywatnymi i innymi podmiotami.

Okres realizacji działań: 2016-2023 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba oraz odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności gminy (*źródło danych: GUS*).
- Liczba oraz odsetek świadczeniobiorców pomocy społecznej w wieku poprodukcyjnym (*MGOPS*).
- Liczba mieszkańców gminy (świadczeniobiorców, rodzin i osób w rodzinach) objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności oraz długotrwałej lub ciężkiej choroby.
- Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) w miejscu zamieszkania.
- Liczba działających na terenie gminy placówek zapewniających pomoc i wsparcie dla osób starszych, niepełnosprawnych i przewlekle chorych oraz liczba osób korzystających z ich usług.
- Liczba mieszkań chronionych prowadzonych przez samorząd lub podmioty niepubliczne (np. organizacje pożytku publicznego) udostępnionych mieszkańcom gminy.
- Liczba zrealizowanych inicjatyw służących aktywizacji oraz integracji osób starszych, chorych i niepełnosprawnych ze środowiskiem; liczba uczestników tych wydarzeń.

Priorytet IV. Rozwój aktywnej, świadomej i wolnej od dysfunkcji społeczności

WIZJA (kierunek oczekiwanych zmian):	Społeczność lokalna jest zintegrowana i aktywna, cechuje ją wysoki poziom empatii, liczne przejawy samopomocy oraz identyfikowanie się mieszkańców z ich „Małą Ojczyzną”. Ludność gminy ma wysokie poczucie bezpieczeństwa, zaś skala dysfunkcji zmniejsza się wraz ze wzrostem świadomości oraz rozwojem usług wsparcia dla osób i rodzin ich doświadczających. Społeczność potrafi zadbać o zdrowie i ekologię, aby zapewnić sobie dobrą jakość życia na starość, a także unikać chorób cywilizacyjnych i ograniczać ryzyko niepełnosprawności. Mieszkańcy są ponadto świadomi, w jaki sposób mogą aktywnie kreować otaczającą ich rzeczywistość, tworzą grupy nieformalne i organizacje pozarządowe oraz partycypują we władzy na lokalnym szczeblu.
Cel strategiczny:	4. Wzrost świadomości i aktywności społecznej, sprzyjający rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego w gminie.
Cele szczegółowe:	4.1. Podniesienie wśród mieszkańców stanu wiedzy i umiejętności ważnych w różnych obszarach życia społecznego. 4.2. Zwiększenie zaangażowania społeczności w sprawy lokalne. 4.3. Wzmocnienie oddziaływań profilaktycznych w zakresie zdrowia i uzależnień.

Główne kierunki działań:

- 1) Realizacja programów edukacyjnych służących podnoszeniu wiedzy oraz kształtowaniu odpowiednich postaw prospołecznych, w szczególności w zakresie:

- a) ochrony środowiska, dbania o czystość najbliższego otoczenia, segregacji odpadów, racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych, wykorzystania odnawialnych źródeł energii itp.;
 - b) zdrowia, w tym: profilaktyki chorób (np. nowotworowych, układu krążenia, cukrzycy), profilaktyki stomatologicznej, zdrowego stylu życia, właściwego odżywiania się, dbałości o higienę i kulturę fizyczną;
 - c) bezpieczeństwa publicznego, w tym: umiejętności udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, nowych form zagrożeń takich jak np. cyberprzestępczość, a także konsekwencji wynikających z łamania przepisów prawa;
 - d) wiedzy ekonomicznej, w tym: gospodarowania budżetem domowym, zawierania umów kupna-sprzedaży, praw konsumenckich, zakładania lokat oszczędnościowych, zaciągania pożyczek i kredytów;
 - e) wiedzy prawnej i obywatelskiej uwzględniającej m.in. zasady demokratyczne, prawa człowieka, ideę samorządności, zagadnienia integracji europejskiej oraz krytyczny odbiór treści medialnych.
- 2) Wdrażanie programów edukacyjno-profilaktycznych skierowanych do dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych dotyczących uzależnień od substancji psychoaktywnych, uzależnień behawioralnych, innych zachowań ryzykownych oraz zachowań agresywnych w szkołach.
 - 3) Organizowanie społeczności lokalnej poprzez środowiskową pracę socjalną, animację społeczną, streetworking, a także wspieranie liderów społecznych, grup nieformalnych oraz zorganizowanych aktywności mieszkańców (np. działalności stowarzyszeń, klubów seniora, kół gospodyń wiejskich).
 - 4) Prowadzenie przy aktywnym zaangażowaniu mieszkańców sołectw i osiedli uroczystości, imprez i konkursów oraz cyklicznych akcji sprzątania, mających na celu m.in. poprawę estetyki i jakości życia, a także integrację społeczności przez wspólne działanie.
 - 5) Wykorzystywanie różnorodnych form konsultacji społecznych (np. spotkania otwarte, debaty, warsztaty obywatelskie, badania ankietowe, zespoły konsultacyjne) przy podejmowaniu przez władze gminy decyzji w sprawach ważnych dla społeczności, w sposób stwarzający warunki do powszechnego w nich uczestnictwa osób i organizacji pozarządowych.
 - 6) Poszukiwanie i wdrażanie nowych rozwiązań w obszarze aktywizacji społecznej oraz rozwoju lokalnego, uwzględniających doświadczenia innych miast i gmin oraz krajów (w szczególności Związku Gmin Warmińsko-Mazurskich, Lokalnej Grupy Działania „Barcja”, partnerskich gmin zagranicznych oraz „Cittaslow – Międzynarodowej Sieci Miast Dobrego Życia”).

Okres realizacji działań: 2016-2023 (działania ciągłe)

Wskaźniki realizacji celów i działań:

- Liczba zrealizowanych działań/programów o charakterze edukacyjno-profilaktycznym oraz liczba ich uczestników (*źródło danych: podmioty realizujące*).
- Liczba organizacji pozarządowych mających siedzibę na terenie gminy (*GUS*).
- Liczba organizacji pozarządowych, które otrzymały dotacje na realizację zadań gminy, w tym w drodze pozakonkursowej (*Urząd Miejski*).
- Liczba przeprowadzonych konsultacji społecznych – ze wskazaniem form oraz liczby ich uczestników (*Urząd Miejski*).

- Liczba nowoutworzonych oraz działających zespołów o charakterze inicjatywnym, konsultacyjnym i opiniodawczym; liczba osób wchodzących w ich skład, w tym odsetek reprezentujących sektor obywatelski i przedsiębiorców (*Urząd Miejski*).
- Liczba zrealizowanych projektów oraz wdrożonych nowych rozwiązań w obszarze aktywizacji społecznej oraz rozwoju lokalnego (*podmioty realizujące*).

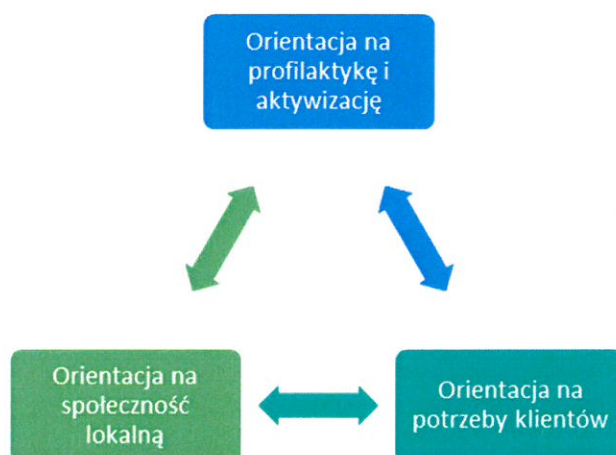
4.2. Warunki skutecznej realizacji celów

Silny, nierozzerwalny związek gminy z jej makrootoczeniem²⁴ wymusza spojrzenie na cele i działania zaplanowane w ramach strategii rozwiązywania problemów społecznych również poprzez pryzmat uwarunkowań zewnętrznych, na które wspólnota samorządowa nie ma wpływu albo posiada jedynie niewielkie możliwości oddziaływania. Niepewność wiążąca się z labilnym otoczeniem (będącym źródłem zarówno licznych szans i możliwości, jak i zagrożeń dla rozwoju lokalnego), a także złożoność i współzależność zjawisk społecznych, stanowiących efekt decyzji i działań wielu różnych autonomicznych podmiotów (osób, rodzin, organizacji i instytucji), zachęcają do umiarkowanego optymizmu odnośnie oczekiwanej zmiany społecznej w perspektywie 2023 roku. Tym bardziej, że podmiotem oraz przedmiotem oddziaływań w ramach polityki społecznej jest zawsze człowiek jako istota wyposażona w wolną wolę oraz rozum, z którego nie zawsze potrafi robić odpowiedni użytek. Trudno jest więc oczekiwać, że wszyscy mieszkańcy aktywnie włączą się w eliminowanie problemów i dysfunkcji z życia społecznego.

Należy zarazem podkreślić, iż efekty podejmowanych działań będą w dużej mierze uzależnione od zewnętrznych uwarunkowań politycznych, ekonomicznych oraz prawnych. Kluczowe znaczenie będą miały konkretne decyzje podejmowane przez władze krajowe (ustawodawcę, rząd), ponieważ wiele spraw w funkcjonowaniu państwa polskiego wymaga pilnej reformy²⁵. Brak odpowiednich zmian na poziomie regulacji oraz praktyki życia społecznego i gospodarczego może utrudnić, a nawet uniemożliwić wdrożenie wielu potrzebnych rozwiązań na terenie gminy. Nie zdejmuje to jednak ciężaru działań oraz odpowiedzialności z instytucji zapewniających pomoc i wsparcie mieszkańcom, w związku z tym potrzebne jest wskazanie uniwersalnych zasad postępowania, dzięki którym możliwe będzie zwiększenie skuteczności oraz efektywności oddziaływań w ramach lokalnej polityki społecznej.

²⁴ Terytorium gminy nie stanowi układu zamkniętego, lecz poprzez liczne powiązania z otoczeniem partycypuje w zjawiskach i procesach przyrodniczych, demograficznych, ekonomicznych, politycznych i innych o zasięgu regionalnym, krajowym, a nawet globalnym.

²⁵ Dla przykładu to właśnie liczne regulacje w zakresie gospodarki, rynku pracy oraz pomocy społecznej stanowią bodziec do dezaktywizacji zawodowej zwłaszcza wśród tych obywateli, którzy mają ogólnie mniejsze szanse na zatrudnienie. Prawo przyznaje szereg uprawnień osobom i rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej, nie wymaga jednak w zamian adekwatnej aktywności, zaś pracownicy służb społecznych nie dysponują skutecznymi narzędziami służącymi eliminowaniu nadużyć ze strony świadczeniobiorców. Ponadto polityka gospodarcza państwa oraz skomplikowane przepisy fiskalne, które kreują wysokie koszty zatrudnienia i inne bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej, sprzyjają powstawaniu „szarej strefy” oraz zastępowaniu umów o pracę tzw. umowami śmieciowymi.

1. Orientacja na usługi profilaktyczne i aktywizujące

Podstawę i zarazem najszerszy obszar aktywności podmiotów zaangażowanych w realizację strategii powinny stanowić działania profilaktyczne oraz instrumenty aktywizujące mieszkańców. Chodzi o wyprzedzanie wszelkich stanów zagrożenia zdrowotnego, bytowego, a także przypadków niedostosowania społecznego. Działania profilaktyczne, skupiające się na edukacji społecznej, poradnictwie i samopomocy, powinny być adresowane do osób zagrożonych ubóstwem i dysfunkcjami, a także do ogółu mieszkańców gminy. Działania aktywizujące powinny natomiast wspierać wysiłki osób i rodzin, które chcą zmienić swoją sytuację, przede wszystkim poprzez podjęcie aktywności zawodowej.

2. Orientacja na potrzeby, możliwości i ograniczenia klientów

Skuteczne wsparcie osób i rodzin doświadczających trudności życiowych wymaga podejścia indywidualnego, oznaczającego uwzględnianie – przez instytucje oraz pracujących w nich specjalistów – wartości, emocji, cech fizycznych i psychicznych, środowiska rodzinnego i społecznego oraz innych cech klientów. Na tej podstawie mogą być planowane i realizowane bardziej adekwatne formy pracy, pozwalające lepiej wykorzystać i rozwinąć potencjał osób i rodzin. Co istotne, zasadą tą ma zastosowanie nie tylko w działaniu pracowników socjalnych, asystentów rodziny, psychologów czy terapeutów, ale również pracowników oświaty, instytucji kultury i innych podmiotów działających sferze społecznej, które powinny diagnozować potrzeby i oczekiwania swoich klientów, np. poprzez badania ankietowe czy bezpośrednie rozmowy. Należy zarazem pamiętać, iż instytucje mają do realizacji określoną misję oraz cele, a zatem orientacja na potrzeby odbiorców nie może oznaczać całkowitego podporządkowania się oczekiwaniom mieszkańców – ważne jest kreowanie pożądanych postaw oraz nawyków, a także nabywania wiedzy i kompetencji w ważnych obszarach życia.

3. Orientacja na społeczność lokalną

Aby skutecznie rozwiązywać problemy, należy wykorzystywać i rozwijać zasoby całej społeczności lokalnej, a nie tylko poszczególnych osób czy rodzin. Konieczne jest zatem mobilizowanie środowisk poprzez ich liderów (np. radnych, sołtysów, działaczy organizacji pozarządowych, osoby duchowne, zaangażowanych społecznie przedsiębiorców), a także budowanie lokalnych partnerstw łączących zasoby sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Dzięki takiemu podejściu możliwa będzie bardziej rzetelna identyfikacja osób i grup społecznych wymagających objęcia pomocą, a także zaproponowanie bardziej adekwatnych i efektywnych instrumentów wsparcia. „Orientacja na społeczność lokalną” w pracy socjalnej oznacza częstsze wykorzystywanie tzw. metody środowiskowej, skupionej na

tworzeniu sieci współpracy oraz struktur wspierających rozwój społeczności w miejscach problemowych (np. miejscowości popegeerowskie), a także określonych grup społecznych (np. dzieci i młodzież, seniorzy, rodziny dysfunkcyjne), zwłaszcza zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem.

Stosowanie wyżej wymienionych zasad w dłuższej perspektywie czasu będzie wiązało się ze wzrostem wydatków budżetu gminy na programy profilaktyczne, usługi aktywizujące oraz specjalistyczne usługi organizowane w formie środowiskowej, kosztem stopniowego zmniejszania udziału bezpośrednich świadczeń o charakterze finansowym lub rzeczowym, które często przyczyniają się do przedłużenia czy nawet utrwalenia postaw biernych i roszczeniowych wśród klientów pomocy społecznej. Ponadto wykorzystanie i rozwijanie potencjału lokalnych społeczności będzie wiązało się z coraz większym zaangażowaniem podmiotów ekonomii społecznej jako organizacji osadzonych blisko obywateli w świadczenie usług społecznych (z wykorzystaniem środków publicznych oraz przy zachowaniu mechanizmów konkurencji w zakresie wyboru usługodawców).

Jednocześnie warunkiem skutecznej realizacji celów strategii będzie ciągła profesjonalizacja kadr lokalnych instytucji i organizacji oraz realizowanych przez nie programów czy projektów. Dynamika rzeczywistości społecznej, w tym pojawianie się nowych zagrożeń społecznych, powoduje, iż osoby zajmujące się pomocą i wsparciem muszą regularnie podnosić posiadane kompetencje i kwalifikacje. Rozwój zawodowy pracowników samorządu oraz działaczy sektora pozarządowego powinien odbywać się z wykorzystaniem różnych form edukacji (np. szkoleń i kursów, warsztatów, wizyt studyjnych), zarówno „branżowych” dla wybranych grup podmiotów, jak i interdyscyplinarnych stanowiących przestrzeń wymiany doświadczeń oraz wypracowywania wspólnych rozwiązań pomiędzy jednostkami z różnych dziedzin i sektorów.

5. Zarządzanie realizacją Strategii

Zarządzanie oznacza zestaw logicznie ze sobą powiązanych czynności służących osiągnięciu określonego celu za pomocą dostępnych zasobów (ludzkich, rzeczowych, finansowych, informacyjnych). Klasyczne ujęcie tematu wskazuje następującą sekwencję postępowania w zarządzaniu:

Specyfika zarządzania realizacją strategii rozwiązywania problemów społecznych wynika z charakteru tego dokumentu oraz regulacji prawnych określających ramy jego wdrażania. Opracowanie i realizacja Strategii jest zadaniem obowiązkowym gminy, co wynika z art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

5.1. Podmioty realizujące

Kluczową rolę w zakresie planowania oraz podejmowania decyzji strategicznych będą odgrywały władze Gminy Sępól – Burmistrz oraz Rada Miejska, natomiast instytucją koordynującą działania związane z wdrażaniem Strategii będzie Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sępólnie, do zadań którego należy w szczególności:

- ✓ ustalanie z interesariuszami bieżących potrzeb, podziału zadań i odpowiedzialności, a także uszczegóławianie zapisów strategii w postaci rocznych lub kilkuletnich programów wynikających z innych ustaw;
- ✓ przekazywanie władzom gminy, lokalnym partnerom i instytucjom współpracującym oraz mieszkańcom informacji na temat stanu wdrożenia poszczególnych priorytetów, a także pozyskiwanie informacji zwrotnej w zakresie problemów i potrzeb;
- ✓ regularny monitoring poziomu osiągnięcia celów i rezultatów oraz zakresu zrealizowanych działań;
- ✓ przedkładanie władzom gminy oraz lokalnym partnerom stosownych wniosków oraz rekomendacji dotyczących decyzji korygujących wdrażanie Strategii oraz aktualizacji dokumentu.

Realizacja zaplanowanych w Strategii kierunków działań wymaga szerokiego zaangażowania również innych instytucji, w tym przede wszystkim jednostek organizacyjnych i pomocniczych gminy – Urzędu Miejskiego w Sępólnie, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przemocy w rodzinie, Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury, Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej, gminnych placówek oświatowych oraz sołectw. Istotna jest również ścisła współpraca z innymi instytucjami i podmiotami niezależnymi organizacyjnie, w tym z Powiatem Bartoszyckim, Województwem Warmińsko-Mazurskim, administracją rządową, służbą zdrowia, policją, strażą pożarną, podmiotami ekonomii społecznej, przedsiębiorcami oraz mieszkańcami Gminy Sępól.

Skuteczne i efektywne działanie oraz współdziałanie wyżej wymienionych podmiotów wydaje się warunkiem niezbędnym do osiągnięcia sukcesu w realizacji celów długoterminowych Strategii. Rekomendowane jest w związku z tym powołanie zespołu zadaniowego ds. wdrażania i monitoringu Strategii, który miałby charakter ciała

konsultacyjnego, doradczego i inicjatywnego. Do jego zadań należałoby m.in. pozyskiwanie, analiza i wymiana informacji na temat problemów i potrzeb społecznych; udział w opracowywaniu gminnych programów pomocy społecznej; śledzenie i ocena wpływu uwarunkowań zewnętrznych, np. zmian prawa, procesów ekonomicznych czy zjawisk społeczno-kulturowych, na aktualność założeń Strategii; przygotowanie raportów monitoringowych zawierających informacje na temat stanu wdrożenia poszczególnych priorytetów, a także przedkładanie wniosków i rekomendacji adresowanych do władz gminy oraz lokalnych partnerów.

W skład zespołu powinni wchodzić przedstawiciele MGOPS, innych kluczowych instytucji działających w obszarze lokalnej polityki społecznej, w szczególności Urzędu Miejskiego, placówek oświatowych i kultury, GKRPA, radni i sołtysi, a także reprezentanci sektora obywatelskiego.

5.2. Monitoring

Monitoring oznacza stałą obserwację bądź kontrolę określonych procesów i zjawisk. Stanowi proces gromadzenia oraz analizowania informacji ilościowych i jakościowych, służący odpowiedzi na pytania o to, co, kiedy i jak zostało zrobione. Dzięki monitoringowi można uchwycić różnice pomiędzy założeniami planu strategicznego a ich faktycznym wykonaniem zarówno w obszarze rzeczowym, dotyczącym postępu realizacji działań pod względem osiągniętych efektów oraz terminowości wykonania, jak i finansowym, obejmującym zarządzanie środkami, przede wszystkim pod kątem efektywności wydatków.

Monitoring realizacji *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Miasta i Gminy Sępólno na lata 2016-2023* będzie prowadzony nie rzadziej niż raz na dwa lata, za każde dwa zakończone lata kalendarzowe jej wdrażania. Przedmiotem monitoringu będą wskaźniki²⁶ oparte na obiektywnych dowodach obrazujących stan założonych działań oraz osiągniętych rezultatów i celów. Odnoszą się one do kierunków niezbędnych działań, które zostały przyporządkowane poszczególnym obszarom Strategii. Monitoringowi mogą podlegać również wskaźniki kontekstowe, pokazujące ogólną sytuację społeczną Gminy Sępólno, mające charakter komplementarny wobec wskaźników realizacji działań. Ich analiza pozwoli spojrzeć na znacznie szerzej na proces realizacji Strategii, bowiem w odniesieniu do uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych rozwoju społecznego.

Katalog wskaźników ma charakter otwarty. Jeżeli w procesie monitoringu zostanie zidentyfikowana potrzeba zmiany jego zakresu, możliwe jest wprowadzenie zmian i uzupełnień bez konieczności aktualizacji dokumentu – o ile będą one służyły lepszemu rozpoznaniu sytuacji społecznej oraz efektów wdrażania Strategii. Stosowną decyzję w tym zakresie podejmuje Kierownik Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Sępólnie.

Raporty z monitoringu powinny zawierać w szczególności:

- ✓ opis uwarunkowań i przebieg procesu monitorowania Strategii;
- ✓ ocenę wpływu uwarunkowań zewnętrznych, np. zmian prawa, procesów ekonomicznych czy zjawisk społeczno-kulturowych, na aktualność założeń Strategii;
- ✓ ogólną charakterystykę bieżącej sytuacji społeczno-ekonomicznej Gminy;
- ✓ prezentację obszarów i celów Strategii, zrealizowanych wskaźników wdrażania, a także opis zrealizowanych działań pod względem jakościowym i ilościowym;
- ✓ wnioski i rekomendacje.

²⁶ Katalog wskaźników został przedstawiony w ramach obszarów realizacji Strategii.

Ze względu na terminy udostępniania danych statystycznych²⁷, zaleca się, aby raporty z monitoringu były opracowywane do końca czerwca roku następującego po okresie sprawozdawczym, a następnie przedkładane Burmistrzowi i Radzie Miejskiej. Po ich zatwierdzeniu należy zapewnić możliwość swobodnego dostępu i zapoznania się z nimi przez obywateli, na przykład poprzez zamieszczenie w Biuletynie Informacji Publicznej.

5.3. Główne źródła finansowania

Z uwagi na szeroki katalog działań planowanych w ramach *Strategii rozwiązywania problemów społecznych Miasta i Gminy Sępólno na lata 2016-2023* należy w ich realizacji uwzględnić środki pochodzące z różnych źródeł finansowania. Zasadniczo można je podzielić na trzy grupy, tj. na środki krajowe, środki unijne oraz granty i środki prywatne.

Jednym z podstawowych źródeł finansowania będzie budżet Gminy, w zakresie działań realizowanych przez jednostki organizacyjne i pomocnicze w ramach swoich podstawowych, statutowych zadań. Pewien zakres działań jest ponadto możliwy do realizacji komplementarnie lub nawet wspólnie przez Samorząd Gminy, Powiatu Bartoszyckiego, Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz inne jednostki – na podstawie zawieranych pomiędzy nimi porozumień.

Środki na realizację zadań będą pochodzić również z budżetu państwa – w postaci subwencji ogólnej oraz dotacji celowych. Część z nich trzeba będzie pozyskać startując w konkursach, ponieważ w tej kategorii mieszczą się programy rządowe oraz programy ministerstw. Wśród głównych programów w zakresie polityki społecznej można wskazać programy ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, takie jak:

- ✓ *Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi,*
- ✓ *Gminne programy aktywizacji społeczno-zawodowej na rzecz budownictwa socjalnego,*
- ✓ *Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 MALUCH,*
- ✓ *Program asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej,*
- ✓ *Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu – nowy wymiar 2020.*

Dla organizacji pozarządowych dostępny natomiast jest *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020* oraz *Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020*.

²⁷ Względnie długi czas oczekiwania dotyczy w szczególności statystyki publicznej prowadzonej przez GUS. Dla przykładu najświeższe dane dotyczące demografii i rynku pracy są zwykle dostępne około połowy maja.

Druga grupa źródeł finansowania to przede wszystkim środki z Funduszy Europejskich dostępne w ramach perspektywy obejmującej lata 2014-2020. Najistotniejsze znaczenie może mieć Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, w szczególności osie priorytetowe 10) Regionalny rynek pracy i 11) Włączenie społeczne. Obecna perspektywa finansowa daje również możliwość pozyskania środków z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 – jego zakres ma służyć poprawie funkcjonowania polityk sektorowych, a także interwencji w obszarach m.in. wsparcia młodych osób na rynku pracy, efektywnych polityk publicznych dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, a także innowacji społecznych.

W trzeciej grupie źródeł finansowania mieszczą się środki prywatne pochodzące z fundacji (np. Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga, Fundacja PZU, Fundacja AVIVA), pieniądze od sponsorów, środki z 1% dla organizacji pożytku publicznego, darowizny, zbiórki publiczne i inne. Są one dostępne przede wszystkim dla organizacji pozarządowych, dlatego też nieodzowna będzie współpraca Gminy Sępólno z trzecim sektorem – w formie wzajemnego informowania o planowanych i realizowanych działaniach, a także przy okazji projektów partnerskich.

Określenie precyzyjnych ram finansowych planowanych kierunków działań nie wydaje się obecnie możliwe ani celowe, szczególnie ze względu na szeroki zakres tematyczny dokumentu, długi okres jego obowiązywania oraz konkursowy charakter większości programów pomocowych, który z punktu widzenia Gminy przekłada się na incydentalność wsparcia. Adekwatne do potrzeb kosztorysy będą tworzone w momencie planowania rocznego i aktualizacji budżetu Gminy (w tym planów finansowych jednostek) oraz opracowywania projektów uszczegóławiających założenia Strategii.

PRZEWODNICZĄCA
RADY MIEJSKIEJ
w SĘPÓLNU
Beata Jarzynka